

ANNALES ZBORNÍK
MUSEI SLOVENSKÉHO
NATIONALIS NÁRODNÉHO
SLOVACI MÚZEA

ARCHEOLÓGIA 28
ROČNÍK CXII- 2018

Bratislava 2018

ANNALES MUSEI NATIONALIS SLOVACI
ZBORNÍK SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO MÚZEA

CXII– 2018
ARCHEOLÓGIA 28

Predseda redakčnej rady/Head of editorial board
PhDr. Juraj Bartík, PhD., Bratislava

Redakčná rada/Editorial Board
Doc. PhDr. Gertrúda Březinová, CSc., Nitra
Mgr. Radoslav Čambal, PhD., Bratislava
PhDr. Beáta Egyházy-Jurovská, Bratislava
PhDr. Zdeněk Farkaš, PhD., Bratislava
Doc. PhDr. Matej Ruttkay, CSc., Nitra
Prof. PhDr. Stanislav Stuchlík, CSc., Opava
Dr. Eric Vrba, Boston

Zostavovateľ/Edited by
PhDr. Vladimír Turčan

Preklad do nemeckého a anglického jazyka/translation into English and German languages:
REELS, s. r. o., Stephanie Staffen a autori

Publikácia je recenzovaná/publication is reviewed

Grafická úprava /Graphic design
Erika Mészárosová

Publikované príspevky sú dostupné na www.archeologickemuzeum.sk
Za jazykovú úpravu príspevkov zodpovedajú autori/the Authors are responsible for their contributions

Tlač/Print:
Ultra Print, s.r.o. Bratislava

Vydalo/Published by: Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum, Bratislava 2018

Náklad/Numbers of the copies: 350 kusov

© Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum/Slovak National Museum-Archaeological Museum 2018

ISBN 978–80–8060–449–3
ISSN 1336-6637

OBSAH – INHALT

- 7 ZDENĚK FARKAŠ: Nález eneolitické medenej industrie zo západnej časti Bratislavy
16 Funde der äneolithischen Kupferindustrie im Westteil von Bratislava
- 21 JURAJ BARTÍK: Pohrebisko zo staršej doby bronzovej v Šoporňi
41 Gräberfeld aus der älteren Bronzezeit in Šoporňa
- 47 ALENA ŠEFČÁKOVÁ – MILAN THURZO – RON PINHASI – DAVID REICH: Anthropological and Genomic Analysis of the Burial Site of Únětice Culture at Šoporňa (Galanta district, Slovakia)
71 Antropologická a genómová analýza pohrebiska únětickej kultúry zo Šoporne (okr. Galanta, Slovenská republika)
- 75 PETER BARTA: Radiocarbon Dating of Graves 1/08 and 5/09 from the Únětice Culture Cemetery in Šoporňa (Dist. Galanta, Slovak Republic)
81 Rádiouhlíkové datovanie hrobov 1/08 a 5/09 z pohrebiska únětickej kultúry v Šoporňi (okres Galanta, Slovenská republika)
- 83 PAVOL JELÍNEK – JURAJ BARTÍK: Bronzová dýka zo Záhorskej Vsi
88 Bronzedolch aus Záhorská Ves
- 89 DAVID VÍCH: Ojedinelé nálezy doby bronzové z periferních oblastí východných Čech
94 Einzelfunde der Bronzezeit aus Peripheren Gebieten Ostböhmens
- 97 ONDŘEJ OŽDÁNI: Depot bronzových predmetov z Nitrianskej Blatnice
112 Hort von Bronzegegenständen aus Nitrianska Blatnica
- 115 JURAJ BARTÍK – RADOSLAV ČAMBAL: Pár výzdobných puncov z Pohanskej pri Plaveckom Podhradí
123 Musterpunzenpaar aus Pohanská bei Plavecké Podhradie
- 127 RADOSLAV ČAMBAL: Iron Sword and Bimetallic Gamów type Dagger from Dolné Vestenice
137 Železný meč a bimetalická dýka typu Gamów z Dolných Vestenic
- 141 EVA KOLNÍKOVÁ – FRANTIŠEK BAKOS – PETER PAUDITŠ: Zdroje kovu v keltských mincovniach na Slovensku
175 Metallquellen in keltischen Münzstätten in der Slowakei
- 197 IGOR BAZOVSKÝ: Antropomorfná plastika z Tvrdošoviec (okr. Nové Zámky)
200 Anthropomorphe Plastik aus Tvrdošovce (bez. Nové Zámky)
- 201 KRISTIAN ELSCHKEK: Römische Bauten und das Germanische Fürstenmilieu während der römischen Kaiserzeit im 1. - 3. Jahrhundert nach Chr. nördlich der Mittleren Donau
219 Rímske stavby a germánske kniežacie prostredie počas doby rímskej v 1. - 3. storočí po Kr. severne od stredného Dunaja
- 221 ROBERT MŮC: Príspevok k technológii výroby meča z Krásnej nad Hornádom
233 Article on the Production Technology of the Sword from Krásna nad Hornádom

- 235 ANDREJ BOTEK – RÓBERT ERDÉLYI – PAVOL PAULINY – BARBORA VACHOVÁ: Poznámky k záverom archeologického výskumu kostola reformovanej cirkvi v Šamoríne
- 241 Bemerkungen zu den Schlussfolgerungen der Archäologischen Grabung der Reformierten Kirche in Šamorín
- 243 MÁRIO BIELICH – ZORA BIELICHOVÁ – MICHAL ŠIMKOVIC : Prvá sezóna archeologického výskumu na Plaveckom hrade v Malých Karpatoch
- 255 Die erste Saison der archäologischen Grabung auf der Burg Plavecký hrad in den Kleinen Karpaten
- 257 ZDENĚK FARKAŠ – IGOR CHOMA: Vyobrazenie „pudendum femininum“ v štítovom poli na keramike z hradu Čeklís
- 264 Abbildung „Pupendum Femininum“ im Schildfeld an der Keramik aus der Burg Čeklís
- 267 MAREK BUDAJ: Razidlá a zvyšky falzátorskej dielne z 15. storočia v Brusníku
- 272 Prägestempel und Reste einer Fälscherwerkstatt vom 15. Jahrhundert in Brusník
- KOLOKVIUM
- 275 VLADIMÍR TURČAN: Sedemnásťte kolokvium k otázkam rímsko-germánskej archeológie
- 277 Siebzehntes Kolloquium zu den Fragen der Römisch-Germanischen Archäologie
- 279 TOMÁŠ DRAGUN: Vleštovaná keramika z neskoroantickéj pevnosti v Bratislave-Rusovciach
- 284 Burnished Ceramics from the Late Antique Fortlet in Bratislava-Rusovce
- 287 VLADIMÍR TURČAN: Germánsky sídliskový objekt z Dunajskej Lužnej
- 299 Germanisches Siedlungsobjekt aus Dunajská Lužná
- RECENZIA
- 301 Vladimír Turčan: Kristián Elschek: Bratislava-Dúbravka im 1. bis 4. Jahrhundert n. Chr. Germanische Fürstensitz mit römischen Bauten und die germanische Besiedlung
- 303 Skratky časopisov a periodík – Abkürzungen von Zeitschriften und Periodika

POHREBISKO ZO STARŠEJ DOBY BRONZOVEJ V ŠOPORNI¹

JURAJ BARTÍK

Keywords: Šoporňa, western Slovakia, Únětice culture, inhumation graves, secondary opening, anthropological analysis, DNA analysis, identification of kinship, radio carbon dating

Abstract: Early Bronze Age burial site in Šoporňa. During the course of prior research, 14 inhumation graves were uncovered in Šoporňa in western Slovakia, on the left bank terrace of the river Váh. With the exception of one grave, they had been the object of secondary opening in prehistoric times and as a result, parts of clothing, offerings and the skeletal remains of the bodies were found at different degrees of violation. The result of the analyses is the classification of the artefacts placed in the graves among the bearers of Únětice culture and the interpretation of the cattle, sheep/goat and dog bones as food. The gender of the buried people was determined based on the way in which the body was laid out, by anthropological analysis and DNA analysis. In two of the buried people, DNA analysis showed first-degree kinship; the anthropological analysis ascertained a bad state of health in several individuals. The period of death of two individuals was determined by radio carbon dating to the interval between 1980 and 1860 B.C.E.

Aj keď skúmanie pamiatok únětickej kultúry na západnom Slovensku začalo o päťdesiat rokov neskôr ako v Čechách a na Morave (Jiráň 2008, 18), má už temer deväťdesiatročnú tradíciu (Eisner 1931, 5). Materiálne pozostatky jej nositeľov pozostávajú z málopočetných sídliskových lokalít (Cheben 2012, 119), ktoré v poslednej dobe významným spôsobom rozšírili výsledky systematických odkrytov únětickej fázy opevnenej osady v polohe Fidvár vo Vrábľoch (Bátora/Tóth/Rassmann 2015, 123). Únětickej kultúre (ďalej UK) sú pripisované tiež bronzové depoty (Novotná 1999, 107), ako aj oveľa početnejšie ojedinelé kovové nálezy. Najreprezentatívnejšie súbory dokladajúce osídlenie západného Slovenska jej nositeľmi podobne ako na väčšej časti územia rozšírenia UK v strednej Európe pochádzajú z pohrebísk. K tým väčším, s významným podielom únětických hrobov, patria nekropoly v Jelšovciach (Bátora 2000), Výčapoch-Opatovciach (Točtk 1979, 65) v Branči (Vladár 1973), Veľkom Grobe (Chropovský 1960, 40) i len predbežne zverejnené pohrebisko v Pate (Cheben 2012, 119). Na západnom Slovensku bol odkrytý tiež rad menej početných skupín hrobov UK, vo viacerých prípadoch len fragmenty rozsiahlych pohrebísk jej nositeľov (Mitáš 2013, 209). K takým patrí aj nižšie prezentovaný súbor.

Archeologický výskum v Šoporni (okr. Galanta, Trnavský kraj) vyvolala plánovaná výstavba logistického areálu v najsevernejšej časti katastra susediaceho s územím obcí Šintava, Váhovce a Pata označovanom ako „Prvé Dlhé“. Priestor plánovanej výstavby s plochou presahujúcou 40 hektárov sa nachádza na ľavobrežnej terase Váhu, približne 850 m západne od zaplavovanej oblasti, 1600 m od dnešného toku rieky, na mierne zvlnenej rovine vo výške 134-138,5 m nad morom. Oproti súčasnej priemernej hladine rieky Váh má plocha prevýšenie približne 15-19 m. Západný i východný okraj areálu ohraničujú sezónne tečúce potoky, dnes zregulované do kanalizácie. Jeho stredom prebieha podlhovastá znížena, ktorou v minulosti asi tiež pretekal v smere sever – juh lokálny vodný tok. Do súčasnosti je pre najnižšiu časť tejto zníženy charakteristická vysoká úroveň spodnej vody. Geologické podložie tvoria íly miestami premiešané so štrkami a pieskami.

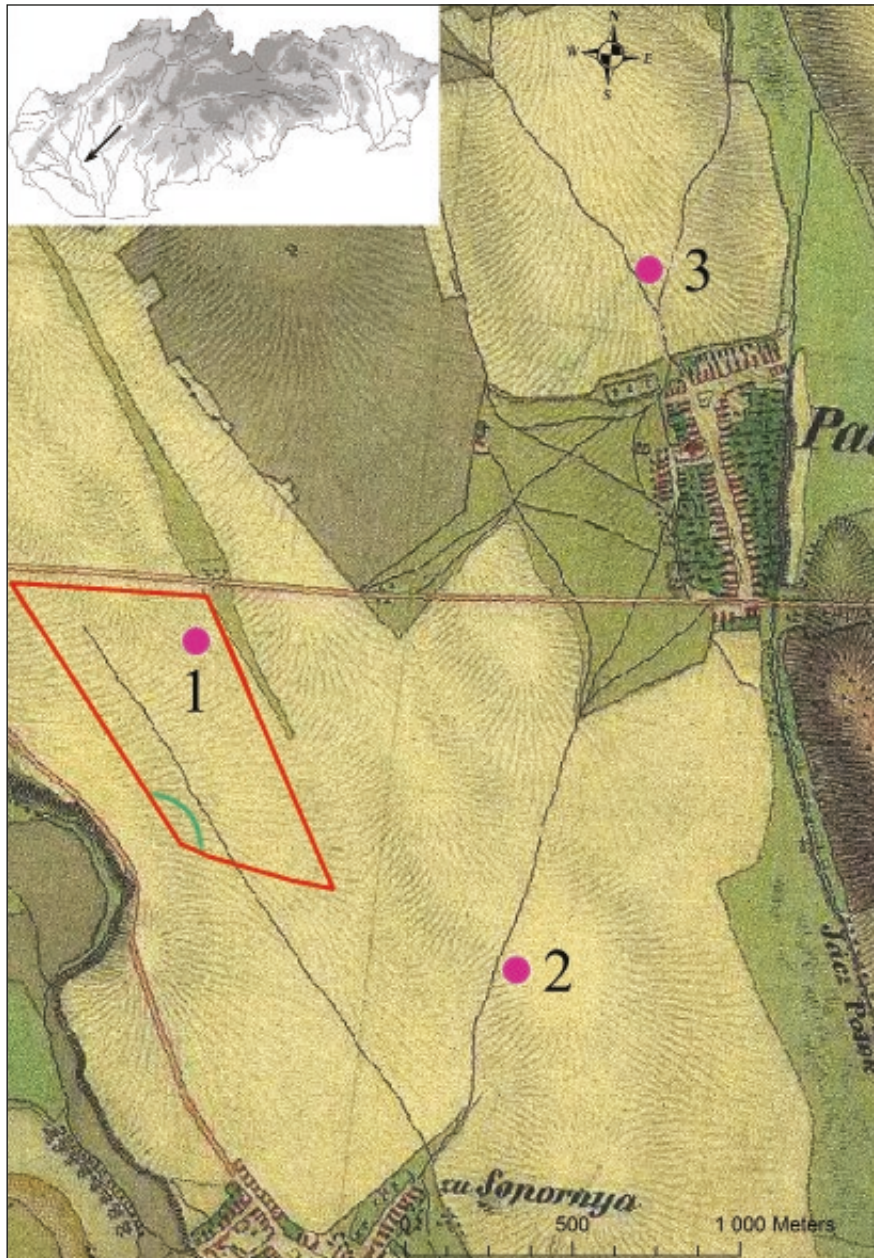
Z priestoru výstavby využívaného na poľnohospodárske účely neboli v minulosti známe archeologické nálezy. Na jeho južnom okraji sa na leteckých snímkach AÚ SAV², ako aj na verejne dostupných snímkach firmy Eurosense prejavil porastový príznak v tvare výseku pravidelného kruhu sledovateľný v dĺžke približne 250m (obr.1).

Obec Šoporňa bola osídlená už v stredoveku. Popri písomných prameňoch to dokumentujú nálezy keramiky v mieste predpokladanej historickej usadlosti, ako aj železný meč a ostrohy z toku rieky Váh indikujúce brod (Katkin 1996, 106; Daňo/Hunka 2003, 29). Z dvoch polôh v katastri obce pochádzajú žiarové hroby z doby rímskej (Dekanová 1975, 45; Vajdíková 1999, 160), nedatované sídliskové objekty boli na viacerých polohách v katastri obce identifikované leteckou prospekciou (Kuzma/Bartík 2011, 153; Kuzma/Bartík/Rajtár 2006, 131).

Z hľadiska poznania osídlenia bližšieho okolia v staršej dobe bronzovej (obr. 1) je významné sídlisko a pohrebisko UK v katastri obce Pata, na polohe Diely vzdialené od pohrebiska v Šoporni približne 1300 m juhovýchodným smerom. Časť iného súvekeho únětického pohrebiska bola identifikovaná v zastavanej časti obce Pata vo vzdialenosti približne 1700 m na severovýchod (Cheben 1999a, 66; 1999b, 65; 2012, 119).

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-15-0491

² Za priateľskú informáciu ďakujem PhDr. I. Kuzmovi

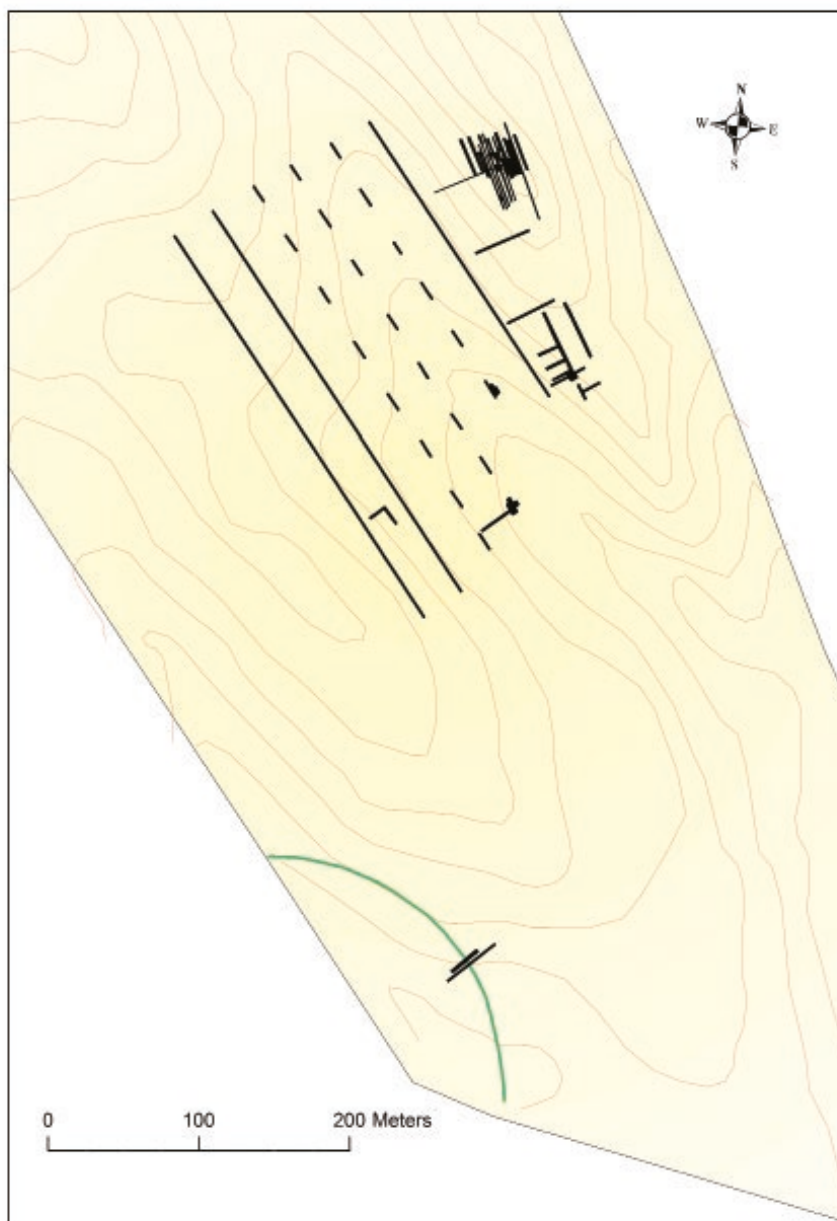

Obr. 1. Šoporňa na mapovom liste II. vojenského mapovania z roku 1810-1869. Areál stavby vyznačený lichobežníkom červenej farby. Porastový príznak v tvare výseku kruhu vyznačený zelenou farbou. 1. Pohrebisko únětickej kultúry v Šoporni, polohe „Prvé dlhé“. 2. Pohrebisko únětickej kultúry v Pate, polohe „Diely“. 3. Pohrebisko únětickej kultúry v Pate, polohe „Intravillán“ 2-3 podľa (Cheben 2012, Abb. 1).

Abb. 1. Šoporňa auf dem Kartenblatt der II. Militärkartierung vom Jahr 1810-1869. Areal des Baues durch das Trapez von roter Farbe gekennzeichnet. Bewuchsmerkmal in Form vom Kreisabschnitt durch grüne Farbe gekennzeichnet. 1. Gräberfeld der Aunjetitz Kultur in Šoporňa, Lage „Prvé dlhé“. 2. Gräberfeld der Aunjetitz Kultur in Pata, Lage „Diely“. 3. Gräberfeld der Aunjetitz Kultur in Pata, Lage „Intravillan“. 2-3 nach (Cheben 2012, Abb. 1).

Na území plánovanej centrálnej haly s plochou 5,7 ha boli v roku 2008 mechanizmom s plochou bagrovacou lyžicou vyhlbené zistovacie ryhy s celkovou dĺžkou 1280 m, šírkou 0,8 m a hĺbkou 0,4-1,2 m. Na miestach so zistenými archeologickými objektmi sa ryhy kvôli ich preskúmaniu rozšírili a dočistili ručne. V roku 2009 sa pokračujúca mechanická sondáž s celkovou dĺžkou 642 m obmedzila na miesta s osídlením zisteným v predchádzajúcom roku (obr. 2). V priestore hrobov zo staršej doby bronzovej sa pristúpilo k plošnému odkryvu menšieho rozsahu. V rokoch 2008-2009 prebiehali výskumné práce pod vedením a za účasti zamestnancov Slovenského národného múzea-Archeologického múzea (ďalej SNM-AM) Z. Farkaša, I. Chomu, R. Čambala a J. Bartíka.

V obidvoch sezónach sa povrchovým prieskumom našli nepočtené fragmenty laténskej keramiky, sondážou tri zahĺbené sídliskové objekty, z nich po jednom sú datované nálezmi do staršej a mladšej doby železnej ako aj 14 hrobov zo staršej doby bronzovej. Pozornosť bola venovaná tiež porastovému príznaku v tvare kruhového výseku na leteckých

Obr. 2. Šoporňa, poloha „Prvé dlhé“. Sondáž v priestore výstavby. Porastový príznak v tvare výseku kruhu vyznačený zelenou farbou.

Abb. 2. Šoporňa, Lage „Prvé dlhé“. Sondage im Areal des Baues. Bewuchsmerkmal in Form vom Kreisabschnitt durch grüne Farbe gekennzeichnet.

snímkach v južnej časti plánovaného logistického areálu. Porastový príznak bol overený dvomi mechanicky vyhlbenými sondami umiestnenými kolmo na priebeh úseku kruhu (obr. 2). Opakovanou sondážou sa nepodarilo identifikovať zásah do podložia ani archeologické nálezy (Bartík *et al.* 2013, 23; Bartík/Čambal/Choma 2009; Bartík/Farkaš/Čambal 2009).

Na rok 2010 bolo naplánované pokračovanie výskumu formou plošného odkryvu, predovšetkým v okolí zistenej skupiny hrobov zo staršej doby bronzovej ako aj sídliskových objektov z doby železnej. Hospodárska situácia sa ale zmenila, zahraničný investor prehodnotil svoje strategické zámery, zo Slovenska sa stiahol a výstavbu logistického areálu nezačal. Skúmaný priestor je naďalej využívaný ako poľnohospodárska pôda.

Výskum pohrebiska zo staršej doby bronzovej

Hrob 1/08 bol v roku 2008 identifikovaný v zisťovacej ryhe G/2008 umiestnenej kolmo na vrstevnici v smere severovýchod – juhozápad. Ryha široká 53 m dlhá a 0,8 m bola v mieste hrobu rozšírená na priestor s rozmermi 5x4 m. V rozšírenej časti, juhovýchodne od hrobu 1/08 sa podarilo identifikovať hrob 2/08. V roku 2009 sa pokračovalo s vzhľadom k ryhe G/2008 kolmo orientovanými ryhami I-VI/2009 0,8 m širokými, s dĺžkou 45-68 m. Na ne nadviazali zhodne orientované, 1,9 m široké sondy VII-XIII/2009 s celkovou dĺžkou 208 m. V mieste identifikovaných hrobov boli ryhy rozšírené a sondy prepojené do súvislej plochy (obr. 3). V roku 2009 sa ryhami i sondami odkryli hroby 3-14/09. S výnimkou hrobov

zo staršej doby bronzovej sme v priestore pohrebiska neidentifikovali stopy staršieho ani mladšieho osídlenia. V priebehu spracovania nálezov z výskumu sme nadviazali spoluprácu so špecialistami z prírodovedných disciplín. Z kostrových zvyškov jedincov pochovaných v hroboch č. 1/08 a 5/09 sa odobrali vzorky na rádiokarbónové datovanie (Barta 2018, 75-81; Šefčáková et al 2018, 47-73). Kostrové pozostatky boli preskúmané nielen antroposkopicky a antropometricky ale aj s pomocou analýzy DNA (Šefčáková et al 2018, 47-73).

Hrob 1/08

Rozmery hrovej jamy: 160x90 cm

Hĺbka identifikácie hrovej jamy od povrchu: 80 cm

Hĺbka dna hrobu od povrchu: 140 cm

Orientácia hrovej jamy: JZ-SV

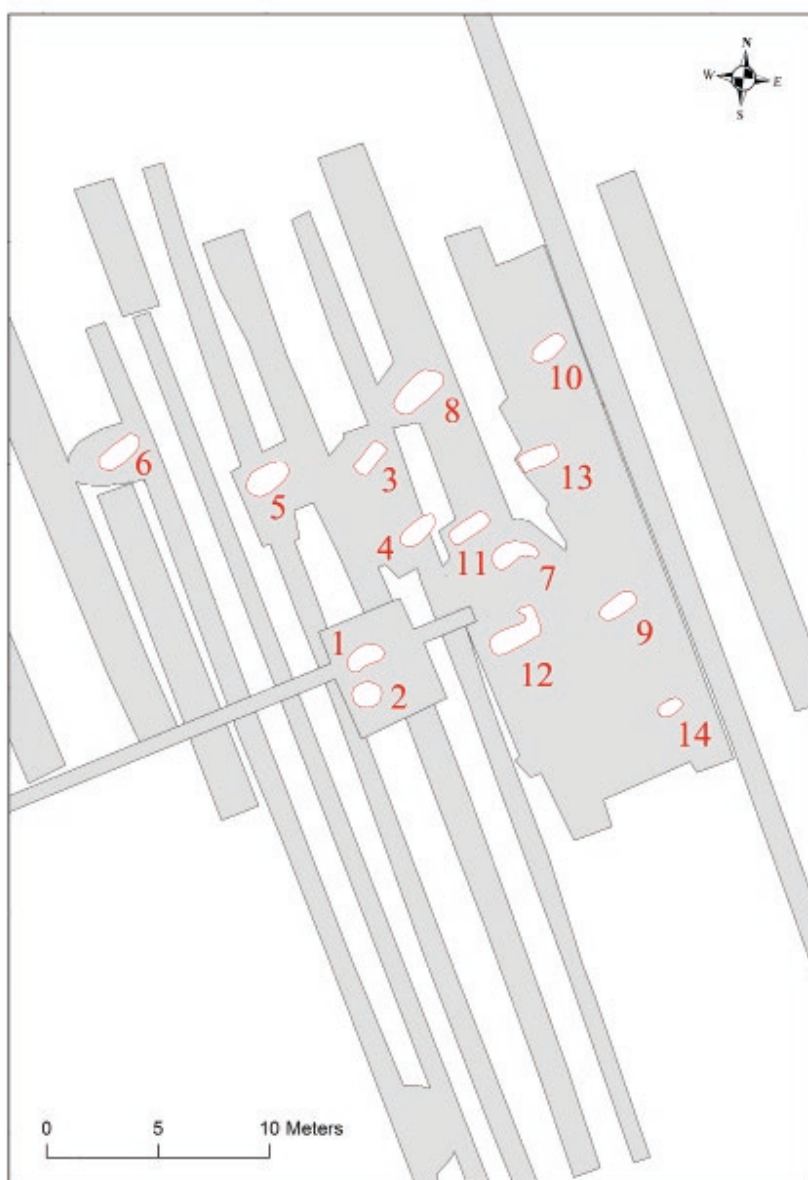
Uloženie jedinca: skrčené, na ľavom boku s hlavou na severovýchode

Pohlavie podľa spôsobu uloženia: žena

Datovanie: únětická kultúra

Sekundárny zásah: áno

Porušenie podlažia sa v hĺbke 80 cm prejavilo ako flak kruhového tvaru s priemerom 70-80 cm, v ktorého severovýchodnom okraji ležala ľudská lebka (obr. 4). Hrob bol odkrývaný od tohto útvaru do strán, čiže jeho pôdorys nebol identifikovaný na úrovni začistenia podlažia. Po vybratí sa ukázalo, že farebne výrazný kruh – šachta sekundárneho narušenia

Obr. 3. Šoporňa, poloha „Prvé dlhé“. Sondáž v mieste pohrebiska únětickéj kultúry. Poloha hrobov.

Abb.3. Šoporňa, Lage „Prvé dlhé“. Sondage auf der Stelle des Gräberfelds der Aunjetitz Kultur. Lage der Gräber.

sa nachádza na severovýchodnom okraji oválnej hrobovej jamy s celkovými rozmermi 160 x 90 cm. Zásyp narušujúcej šachty bol hlinitý, kompaktný, čokoládovo hnedej farby, zásyp zvyšku hrobovej jamy sypký, pieskový, svetlohnedej farby s primiešanými drobnými hručkami humusu. Ploché dno hrobu sa nachádzalo v hĺbke 60 cm od začisteného podlažia, čiže asi 140 cm od súčasného povrchu. Na dne hrobovej jamy bol uložený jediniec v mierne skrčenej polohe na ľavom boku s nohami smerujúcimi na juhozápad. Kostra bola silno strávená bez stôp chrbticových stavcov, rebier a článkov prstov. Lebka sa nachádzala v sekundárne vyhlbenej šachte v posunutej polohe 30 cm nad úrovňou ostatných telesných zvyškov. Na lebke sa zachovali zvyšky tmavozelenej patiny. V mieste kolien smerom k lonu ležali drobné zvyšky slabo vypálenej nádoby, v ktorej bolo uložené kostené šidlo hrotom zapichnuté k jej dnu.

Nálezy:

1) Nádoba hlinená z dnom odsadeným z vonkajšej strany a najväčšou vydutinou v spodnej tretine, z vydutiny vybieha kužeľovité hrdlo s von vyhnutým ústím. Z nádoby sa zachovalo zhruba 60%, preto nemôžeme vylúčiť, že na chýbajúcej časti bolo ucho. Najširšia časť vydutia je opatrená dvomi, pôvodne pravdepodobne štyrmi jednoduchými výbežkami. Rozhranie hrdla a vydutia oddeľuje vodorovná línia vpichov. Z nej visia výzdobné pásiky pozostávajúce z trojíc zvislých rytých línií, pričom dve ohraničené polia vyplňajú zvislé línie vpichov. Na zachovanej časti nádoby pod vydutinou sa nachádza 10 pásikov, pôvodne odhadovaný počet je 16. Zachovaná časť hrdla je členená piatimi zvislými pásikmi, pôvodný odhadovaný počet je 8. Pásiky sú ohraničené dvojicou rýh, v ich vnútri zvislá línia vpichov. Pod ústím boli zvislé pásiky pospájané rovnakým, horizontálnym pásikom. Z neho na dvoch miestach visia polkruhové girlandy z vpichov. Vo viacerých vpichoch sú zachované zvyšky bielej inkrustácie. Keramická hmota je sivohnedej farby s lešteným povrchom, veľmi slabo vypálená. Rozmery: výška 74 mm, priemer vydutia 76 mm, priemer ústia 58 mm. Uloženie SNM-AM, AP 76091 (tab. 1: 6).

2) Šidlo kostené, z dlhej dutej zvieracej kosti ukončenej kĺbom, hrot odlomený. Rozmery: Dĺžka: 83 mm, šírka: 13 mm. Uloženie SNM-AM, AP 76092 (Tab. 1: 1)

Hrob 2/08

Rozmery hrobovej jamy: 135x110 cm

Hĺbka identifikácie hrobovej jamy od povrchu: 80 cm

Hĺbka dna hrobu od povrchu: 150 cm

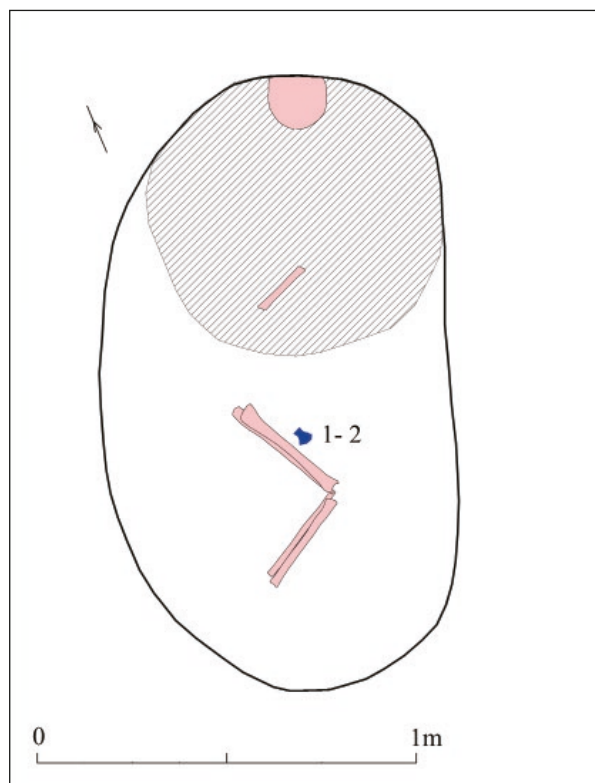
Orientácia hrobovej jamy: JZ-SV

Uloženie jedinca: skrčené, na ľavom boku s hlavou pravdepodobne na severovýchode

Pohlavie podľa spôsobu uloženia: žena

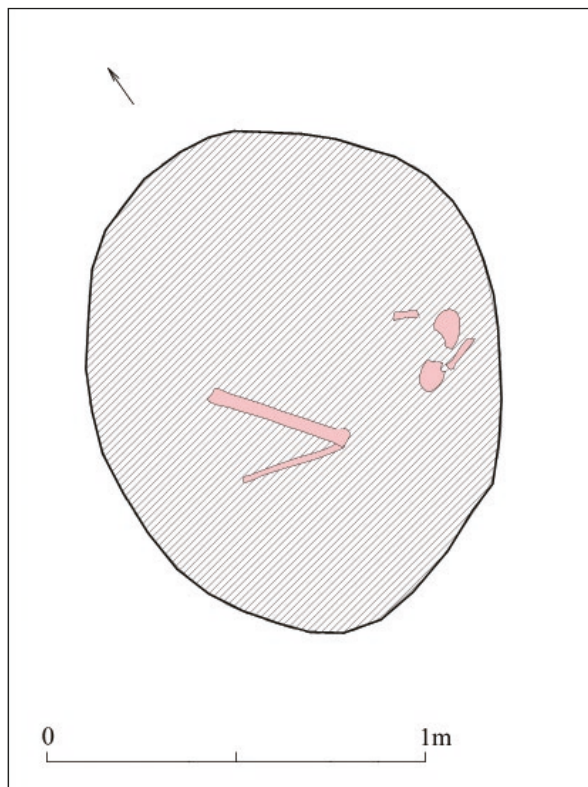
Datovanie: podľa spôsobu uloženia staršia doba bronzová

Sekundárny zásah: áno

Obr. 4. Šoporňa, poloha „Prvé dlhé“. Hrob č. 1.

Abb. 4. Šoporňa, Lage „Prvé dlhé“. Grab Nr. 1.

Obr. 5. Šoporňa, poloha „Prvé dlhé“. Hrob č. 2.

Abb. 5. Šoporňa, Lage „Prvé dlhé“. Grab Nr. 2.

Hrob sa nachádzal južne od hrobu č. 1/08, identifikovaný bol na úrovni začisteného podlažia 80 cm pod súčasným povrchom ako tmavý flak na svetlom pieskovom podlaží (obr. 5). Hrobová jama má tvar oválu s rozmermi 135x110 cm. Dno s lavórovitým prierezom sa nachádzalo v hĺbke 70 cm od úrovne začistenia, 150 cm od súčasného povrchu. V hrobe sa zachovali skrčené dolné končatiny uložené pravdepodobne v pôvodnej polohe. Jediniec teda ležal na ľavom boku, s hlavou pravdepodobne pôvodne na severovýchodnej strane. Na východnom okraji hrobovej jamy ležali zvyšky panvy a zvyšky dlhých kostí. Hrob bol sekundárne porušený, šachta zasiahla celú hrobovú jamu, ktorú rozšírila a v severovýchodnej časti, mieste uloženia hornej časti trupu aj prehĺbila. Bez stôp patiny na ľudských kostiach.

Nálezy: Bez nálezov.

Hrob 3/09

Rozmery hrobovej jamy: 160x65 cm

Hĺbka identifikácie hrobovej jamy od povrchu: 60 cm

Hĺbka dna hrobu od povrchu: 80 cm

Orientácia hrobovej jamy: JZ-SV

Uloženie jedinca: skrčené, pravdepodobne na pravom boku s hlavou na juhozápade

Pohlavie podľa spôsobu uloženia: muž

Datovanie: podľa spôsobu uloženia staršia doba bronzová

Sekundárny zásah: áno

Hrobová jama sa zistila v reze II ako výrazný obdĺžnik svetlohnedej farby na svetložltom pieskovom podlaží v hĺbke 60 cm od povrchu, ploché dno hrobovej jamy s rozmermi 160 x 75 cm sa nachádzalo v hĺbke 20 cm od úrovne začistenia, čiže 80 cm od súčasného povrchu (obr. 6). Jama mala dovnútra prehnuté dlhšie steny. Sekundárny zásah sa nepodarilo v zásype hrobovej jamy identifikovať, predpokladáme ho len na základe rozhádzania kostí ležiacich na jej dne. V zhruba pôvodnej anatomickej polohe v severovýchodnej časti hrobovej jamy sa nachádzali dve holenné kosti a jedna stehenná kosť, čiže je pravdepodobné, že mŕtveho uložili na pravom boku. Horná časť kostry bola rozhádzaná, zachovali sa z nej kosti rúk a niekoľko rebier. Z lebky v neanatomickej polohe sa zachoval len fragment a 30 cm vzdialená spodná čeľusť. Bez stôp patiny na ľudských kostiach.

Nálezy: bez nálezov.

Hrob 4/09

Rozmery hrobovej jamy: 150x65 cm

Hĺbka identifikácie hrobovej jamy od povrchu: 65 cm

Hĺbka dna hrobu od povrchu: 95 cm

Orientácia hrobovej jamy: JZ-SV

Uloženie jedinca: skrčené, na pravom boku s hlavou pôvodne na juhozápade

Pohlavie podľa spôsobu uloženia: muž

Datovanie: podľa spôsobu uloženia staršia doba bronzová

Sekundárny zásah: áno

Hrobovú jamu sa podarilo identifikovať pri hĺbení ryhy II v hĺbke 95cm od povrchu, pričom lyžica bagra poškodila lebku a ramennú kosť v severnej časti hrobovej jamy (obr. 7). Po dočistení južnej časti hrobu sa výplň hrobovej jamy farebne odlišovala už 35 cm pod povrchom. Ukázalo sa, že dno hrobovej jamy má nepravidelný oválny pôdorys s rozmermi 150 x 65 cm. Zachované steny jamy v južnej časti boli šikmé, nevýrazne farebne odlišiteľné. Zásyp hrobovej jamy bol čokoládovohnedej farby. Na dne hrobovej jamy sa nachádzali porušené zvyšky ľudského jedinca. Pri severnej stene hrobu ležala lebka, pod ňou stehenná kosť a východne od nej zvyšky panvy. Južne od lebky ležala ramenná kosť, lopatka a zvyšky laktovej a vretennej kosti. Vo východnej časti hrobu sa nachádzali ramenná kosť, stehenná kosť a drobné kosti chodidla v anatomickej polohe, čiže osobu uložili na pravom boku. V priestore za spojením stehennej a holennej kosti ležali drobné fragmenty keramiky. Sekundárny zásah nebol v zásype hrobovej jamy priestorovo identifikovaný, šachta porušila celú výplň hrobovej jamy. Bez stôp patiny na ľudských kostiach.

Nálezy: 1) Fragmenty z dna hlinenej, v ruke modelovanej slabo vypálenej nádoby so sivočiernym povrchom. Uloženie SNM-AM, AP 76093 (Tab. 1: 2).

Hrob 5/09

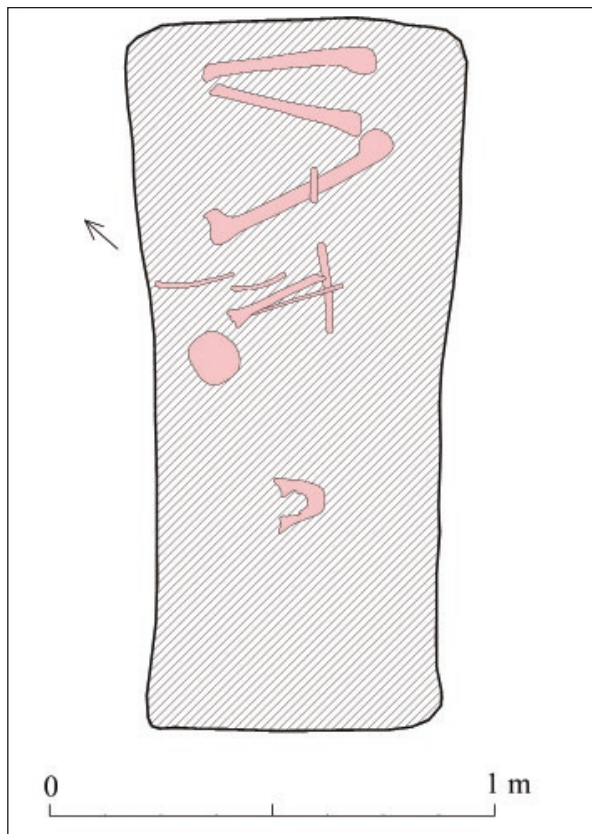
Rozmery hrobovej jamy: 185x115 cm

Hĺbka identifikácie hrobovej jamy od povrchu: 60 cm

Hĺbka dna hrobu od povrchu: 160 cm

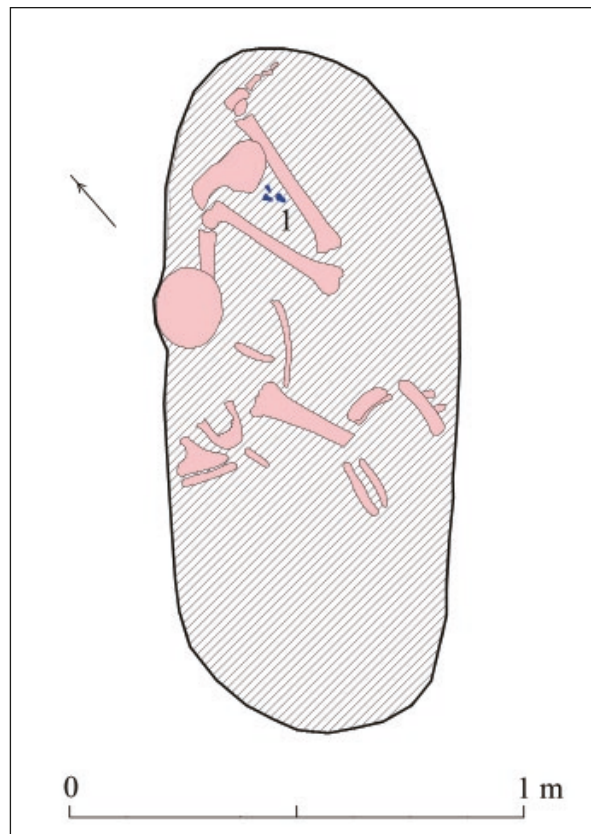
Orientácia hrobovej jamy: JZ-SV

Uloženie jedinca: skrčené, na pravom boku s hlavou na juhozápade

Obr. 6. Šoporňa, poloha „Prvé dlhé“. Hrob č. 3.

Abb. 6. Šoporňa, Lage „Prvé dlhé“. Grab Nr. 3.

Obr. 7. Šoporňa, poloha „Prvé dlhé“. Hrob č. 4.

Abb. 7. Šoporňa, Lage „Prvé dlhé“. Grab Nr. 4.

Pohlavie podľa uloženia: muž
 Datovanie: únětická kultúra
 Sekundárny zásah: áno

Hrob bol zachytený v ryhe č. III, v hĺbke 60 cm od povrchu, dno hrobovej jamy v hĺbke 160 cm od povrchu (obr. 8). Hrob v tvare nepravidelného oválu s rozmermi 185x115cm bol sekundárne porušený. Zhruba 130 cm od povrchu boli zistené dlhé kosti z rúk, pod nimi rozlámaná dolná čeľusť. Šachta kruhového tvaru, tmavohnedej zasypaná cieľila približne na stred hrobovej jamy, ktorej rozmery presahuje. V severovýchodnej, neporušenej časti hrobu ležali skrčené nohy jedinca v anatomickej polohe, za kolenami mal hlinenú misku. Osobu uložili na pravom boku. V juhozápadnej časti hrobu ležala posunutá lebka, pod ňou fragment dolnej čeľuste. Kostí sú dobre zachované, včítane rebier. Za lebku fragment drôteného šperku. Pod kostrou sa farebne odlišoval podlhovastý flak svetlohnedej farby 3-5cm hrubý. Bez stôp patiny na ľudských kostiach.

Nálezy:

- 1) Hlinená miska. Uloženie SNM-AM, AP 76094 (tab. 1: 5).
- 2) Fragment z drôteného šperku. Uloženie SNM-AM, AP 76 101 (tab. 1: 7).

Hrob 6/09

Rozmery hrobovej jamy: 230x90 cm

Hĺbka identifikácie hrobovej jamy od povrchu: 75 cm

Hĺbka dna hrobu od povrchu: 180 cm

Orientácia hrobovej jamy: JZ-SV

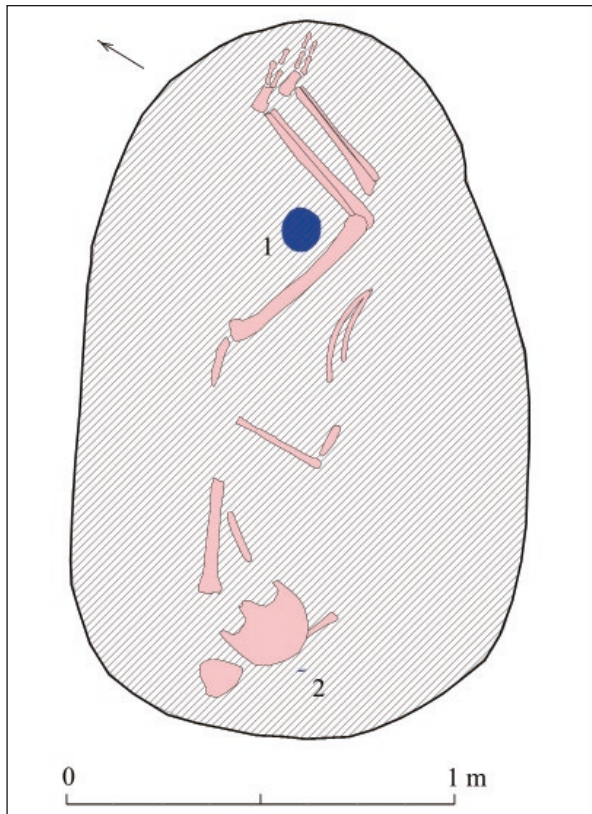
Uloženie jedinca: skrčené, na ľavom boku s hlavou pravdepodobne na severovýchode

Pohlavie podľa spôsobu uloženia: žena

Datovanie: podľa spôsobu uloženia staršia doba bronzová

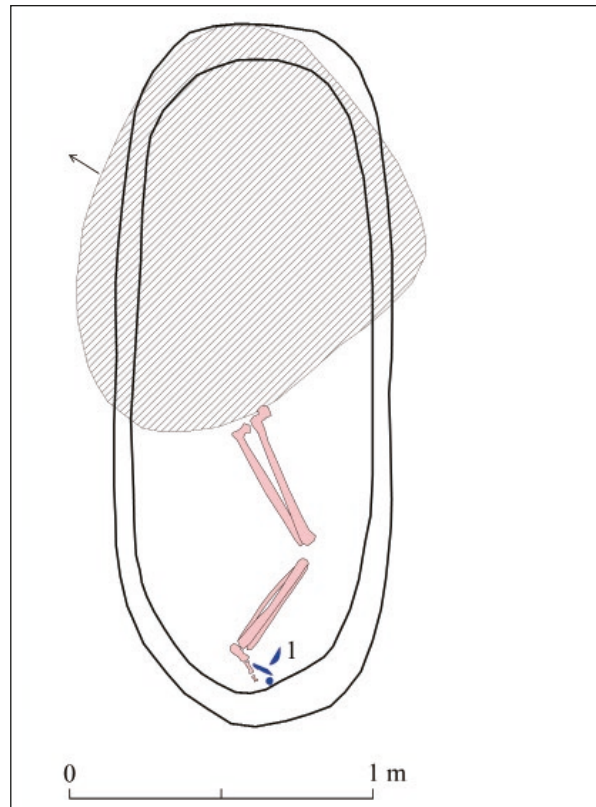
Sekundárny zásah: áno

Hrob bol identifikovaný v ryhe č. IV, ktorá bola v mieste hrobovej jamy rozšírená. V hĺbke 75 cm od povrchu sa objavil oválny flak z veľmi tvrdej hliny čokoládovohnedej farby s rozmermi 120x100cm - sekundárne porušenie (obr. 9). Ukázalo sa, že hrobová jama má podlhovastý tvar s rovnobežnými dlhšími stenami s rozmermi 230 x 90 cm a zaoblenými

Obr. 8. Šoporňa, poloha „Prvé dlhé“. Hrob č. 5.

Abb. 8. Šoporňa, Lage „Prvé dlhé“. Grab Nr. 5.

Obr. 9. Šoporňa, poloha „Prvé dlhé“. Hrob č. 6.

Abb. 9. Šoporňa, Lage „Prvé dlhé“. Grab Nr. 6.

užšími ukončeniami. Ploché dno sa nachádzalo v hĺbke 180 cm od povrchu. V západnej, neporušenej časti hrobovej jamy sa nachádzali dolné končatiny jedinca uloženého na ľavom boku, pri chodidlách drobné zvieracie kosti. V dodatočne vyhlúbenej šachte žiadne kosti ani nálezy. Bez stôp patiny na ľudských kostiach.

Nálezy: 1) Kostí Ovis-Capra.

Hrob 7/09

Rozmery hrobovej jamy: 110x90 cm

Hĺbka identifikácie hrobovej jamy od povrchu: 60 cm

Hĺbka dna hrobu od povrchu: 96 cm

Orientácia hrobovej jamy: JZ-SV

Uloženie jedinca: nezistené

Pohlavie podľa uloženia: nezistené

Datovanie: podľa nálezu zlomku drôtovej špirálky staršia doba bronzová

Sekundárny zásah: áno

Hrob bol zistený v sonde č. VII, v hĺbke 60 cm, jeho lavórovité dno sa nachádzalo v hĺbke 36 cm od úrovne začistenia, 96 cm od súčasného povrchu. Západná časť hrobu má tvar obdĺžnika 110 cm širokého so zaoblenými rohmi (obr. 10). Východná časť je zmenená sekundárnym výkopom. V zásype hrobovej jamy i sekundárneho zásahu sa našli ojedinelé ľudské kosti, aj ich fragmenty v neanatomickej polohe. Bez stôp patiny na ľudských kostiach.

Nálezy: 1) Fragment zo špirálky z bronzového drôtu. Uloženie SNM-AM, AP 76096 (tab. 1: 4).

Hrob 8/09

Rozmery hrobovej jamy: 190x90 cm

Hĺbka identifikácie hrobovej jamy od povrchu: 60 cm

Hĺbka dna hrobu od povrchu: 110 cm

Orientácia hrobovej jamy: JZ-SV

Uloženie jedinca: skrčené, pravdepodobne na ľavom boku s hlavou na severovýchode

Pohlavie podľa uloženia: žena

Datovanie: podľa spôsobu uloženia i podľa fragmentu drôteného šperku staršia doba bronzová

Sekundárny zásah: áno

V sonde č. VII v hĺbke 60cm zistená škrvna oválneho tvaru čokoládovohnej farby, zásyp sekundárneho zásahu. Hrobová jama mala tvar nepravidelného oválu s rozmermi 190x90 cm a hĺbku 60 cm od úrovne začistenia (110 cm od povrchu). Sekundárnym zásahom bola porušená celá hrobová jama, v pôvodnej polohe ostali obidve holenné kosti spolu s ihlicami, zosnulého teda uložili na ľavom boku s hlavou na severovýchode. V posunutej polohe sa nachádzali 2 skupiny kostí – na východnom okraji hrovej jamy lebka s dolnou čeľusťou, stavce, lakťová kosť a články prstov (obr. 11). Za lebku sa nachádzal fragment drôteného šperku. V západnej časti hrovej jamy ležala časť kostry v posunutej polohe. Stopy patiny na stavcoch a lebke.

Nálezy: 1) Drobný fragment zo šperku z dvojitého drôtu. Uloženie SNM-AM, AP 76097 (tab. 1: 3).

Hrob 9/09

Rozmery hrovej jamy: 180x85 cm

Hĺbka identifikácie hrovej jamy od povrchu: 60 cm

Hĺbka dna hrobu od povrchu: 95 cm

Orientácia hrovej jamy: JZ-SV

Uloženie jedinca: skrčené, na pravom boku s hlavou pravdepodobne na juhozápade.

Pohlavie podľa uloženia: muž

Datovanie: podľa spôsobu uloženia staršia doba bronzová

Sekundárny zásah: áno

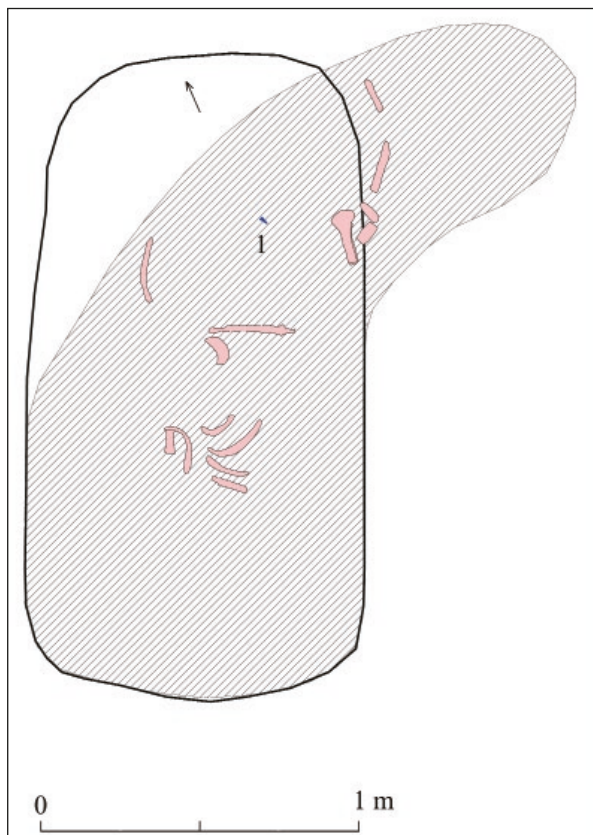
V sonde č. VIII v hĺbke 60 cm bol identifikovaný sekundárny zásah ako čokoládovohnedá škrvna oválneho tvaru (obr. 12). Hrobová jama mala tvar obdĺžnika so zaoblenými rohmi s rozmermi 180 x 85 cm a hĺbku 35 cm od úrovne začistenia (95 cm od povrchu). Sekundárny výkop zasiahol značnú časť hrovej jamy, v jeho výplni sa našli drobné fragmenty kostí a ľudský zub. Severovýchodne, pravdepodobne v neporušenej časti hrobu ležali značne strávené kosti dolných končatín v anatomickej polohe, ktoré naznačujú, že mŕtveho uložili na pravom boku. Na lebke a iných kostiach sa zachovali stopy patiny.

Nálezy: žiadne

Hrob 10/09

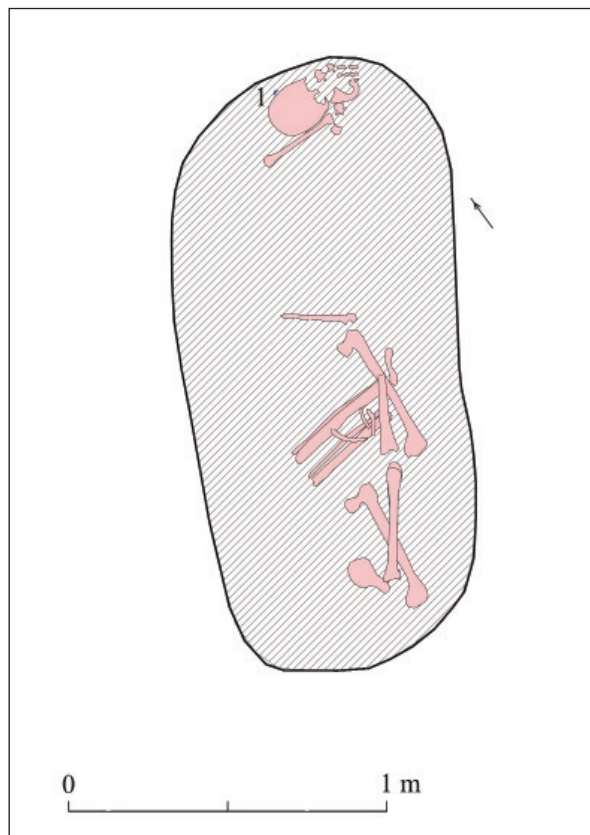
Rozmery hrovej jamy: 160x75 cm

Hĺbka identifikácie hrovej jamy od povrchu: 55 cm

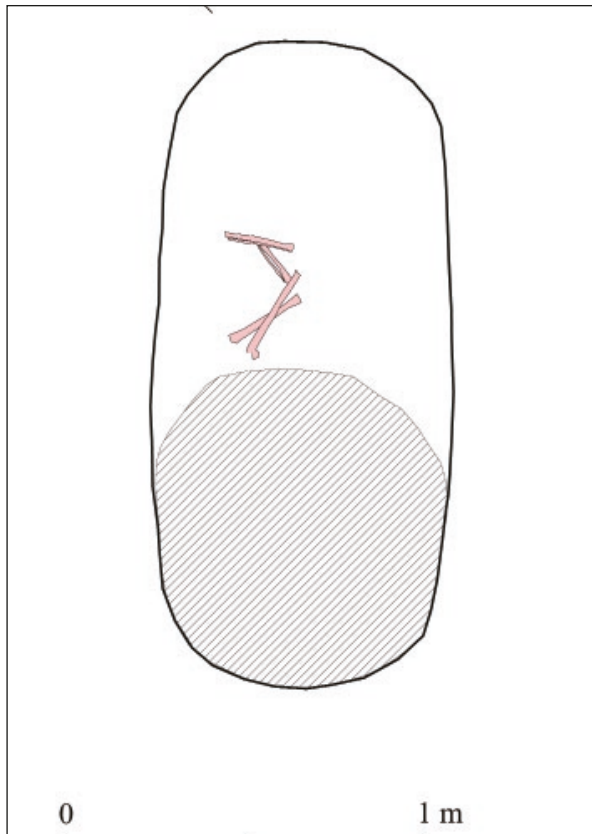
Obr. 10. Šoporňa, poloha „Prvé dlhé“. Hrob č. 7.

Abb. 10. Šoporňa, Lage „Prvé dlhé“. Grab Nr. 7.

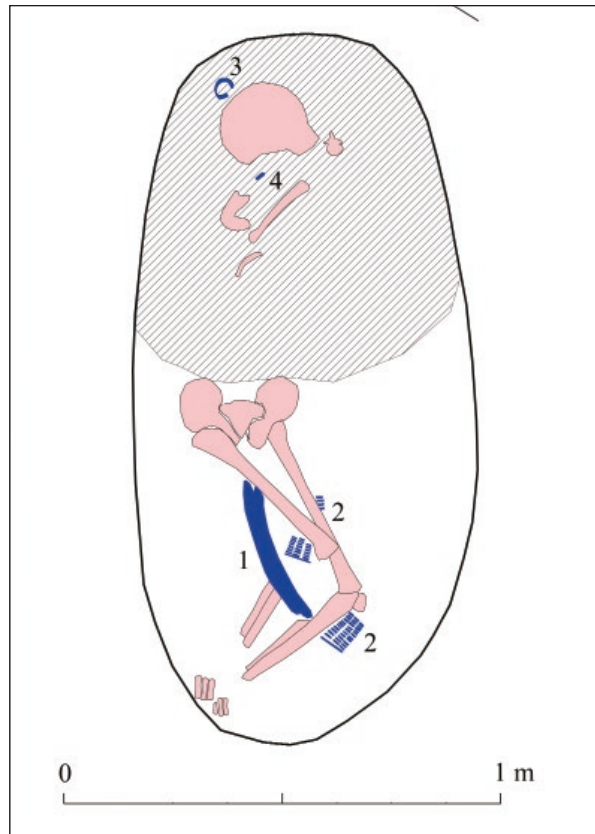
Obr. 11. Šoporňa, poloha „Prvé dlhé“. Hrob č. 8.

Abb. 11. Šoporňa, Lage „Prvé dlhé“. Grab Nr. 8.

Obr. 12. Šoporňa, poloha „Prvé dlhé“. Hrob č. 9.

Abb. 12. Šoporňa, Lage „Prvé dlhé“. Grab Nr. 9.

Obr. 13. Šoporňa, poloha „Prvé dlhé“. Hrob č. 10.

Abb. 13. Šoporňa, Lage „Prvé dlhé“. Grab Nr. 10.

Hĺbka dna hrobu od povrchu: 110 cm

Orientácia hrobovej jamy: JZ-SV

Uloženie jedinca: skrčené, na ľavom boku s hlavou na severovýchode

Pohlavie podľa uloženia: žena

Datovanie: podľa spôsobu uloženia a nálezov staršia doba bronzová

Sekundárny zásah: áno

V sonde č. VIII v hĺbke 55cm bola najprv zistená tmavohnedá škvŕna dokladajúca sekundárny zásah. Hrobová jama mala tvar oválu s rozmermi 160x75 cm a hĺbkou 55 cm od úrovne začistenia. V hrobe bol na ľavom boku uložený jedinec v skrčenej polohe s hlavou na severovýchode (obr. 13). Severovýchodná časť hrobu bola porušená sekundárnym zásahom, lebka, spodná čeľusť a stavce chrbtice sú v posunutej polohe. Za hlavou fragment drôteného šperku, pod hlavou plechová rúrka. V juhozápadnej časti panva a dolné skrčené končatiny v anatomickej polohe. Za kolenami dve rebrá veľkého zvieratá, v priestore pod kolenami viacradový náhrdelník. Stopy patiny na ľudských kostiach. Náhrdelník vybraný v bloku hliny bol vypreparovaný v laboratórnych podmienkach.

Nálezy:

1) Rebrá *Bos primigenus* f. *Taurus*

2) Trojradový náhrdelník z parohových perál a dvoch rozdeľovačov z piatimi otvormi parohu alebo z kosti. Uloženie SNM-AM, AP 76098 (tab. 2: 4).

3) Fragment drôteného šperku pozostávajúci z dvojitého drôtu. Uloženie SNM-AM, AP 76099 (tab. 2: 3).

4) Rúrka zo zelenopatinujúceho plechu. Pri vyberaní sa rozpadla.

Hrob 11/09

Rozmery hrobovej jamy: 200x80 cm

Hĺbka identifikácie hrobovej jamy od povrchu: 60 cm

Hĺbka dna hrobu od povrchu: 95 cm

Orientácia hrobovej jamy: JZ-SV

Uloženie jedinca: skrčené, na pravom boku s hlavou na juhozápade

Pohlavie podľa uloženia: muž

Datovanie: podľa spôsobu uloženia staršia doba bronzová

Sekundárny zásah: nie

V sonde č. VII v hĺbke 60cm zistená bledohnedá škvrna. Hrobová jama mala tvar obdĺžnika so zaoblenými rohmi s rozmermi 200x80 cm a hĺbku 35 cm od úrovne začistenia (95 cm od povrchu). Zásyp hrobovej jamy mal sivohnedú farbu, len minimálne sa odlišujúcu od podložia. V hornej časti zásypu sa našiel drobný črep. V hrobe bol na pravom boku uložený jediniec v skrčenej polohe s hlavou na západnej strane, pohľadom smerujúcim na juh (obr. 14). Horné končatiny mal skrčené na hrudníku, ľavá ruka bola extrémne skrčená, pravdepodobne v dôsledku ovinutia organickým materiálom alebo stlačenia v rakve. Jeden článok prstu bol v oblasti nosa. Pri pravej dolnej končatine sa nachádzala skupina zvieracích kostí. Bez stôp patiny na kostiach.

Nálezy: 1) Zvieracie kosti, *Canis lupus f. familiaris*

2) Drobný fragment keramiky v zásype. Uloženie SNM-AM, AP 76 100 (tab. 2: 5).

Hrob 12/09

Rozmery hrobovej jamy: 225x100 cm

Hĺbka identifikácie hrobovej jamy od povrchu: 50 cm

Hĺbka dna hrobu od povrchu: 120 cm

Orientácia hrobovej jamy: JZ-SV

Uloženie jedinca: skrčené, na pravom boku s hlavou na juhozápade

Pohlavie podľa uloženia: muž

Datovanie: podľa spôsobu uloženia staršia doba bronzová

Sekundárny zásah: áno

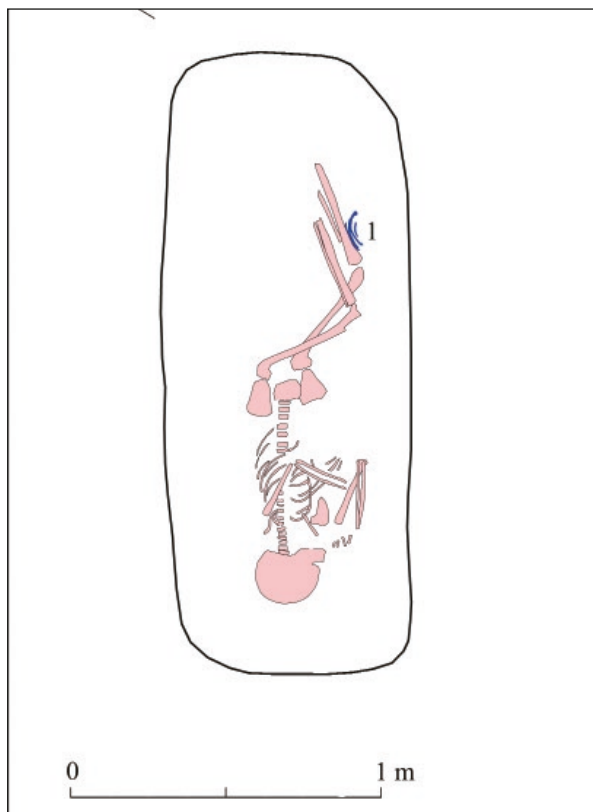
Hrob bol zistený v priestore medzi rezom č. II a sondou č. VII v hĺbke 50 cm, dno hrobu sa zistilo v hĺbke 70 cm od úrovne začistenia, čiže 120 cm od súčasného povrchu. Západná časť hrobovej jamy má tvar pravidelného oválu 100 cm širokého zužujúceho sa ku dnu (obr. 15). Východná časť je zmenená sekundárnym výkopom presahujúcim jej rozmery. Vo východnej časti ležali dolné skrčené končatiny v anatomickej polohe, čiže mŕtveho uložili na pravý bok. V západnej časti v posunutej polohe sa nachádza lebka, dolná čeľusť a kosti rúk. Stopy patiny na dolnej čeľusti.

Nálezy: žiadne.

Hrob 13/09

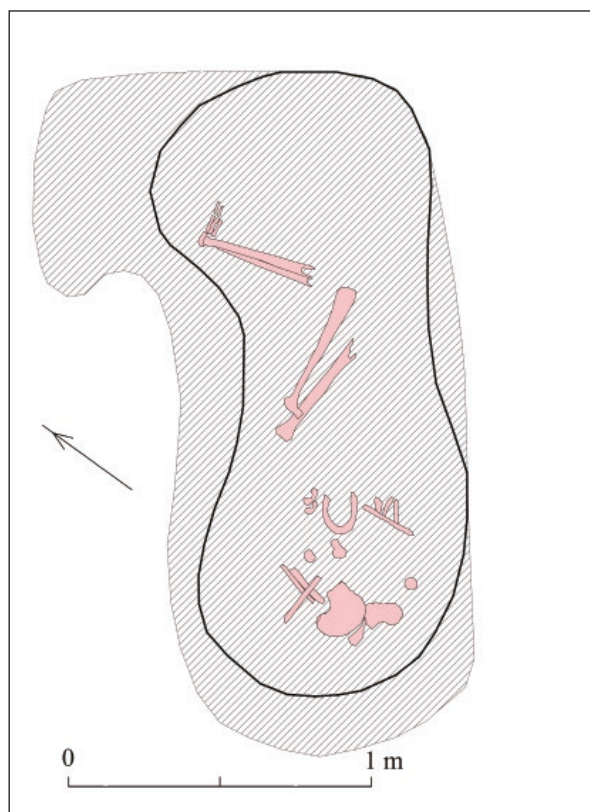
Rozmery hrobovej jamy: 165x80 cm

Hĺbka identifikácie hrobovej jamy od povrchu: 60 cm

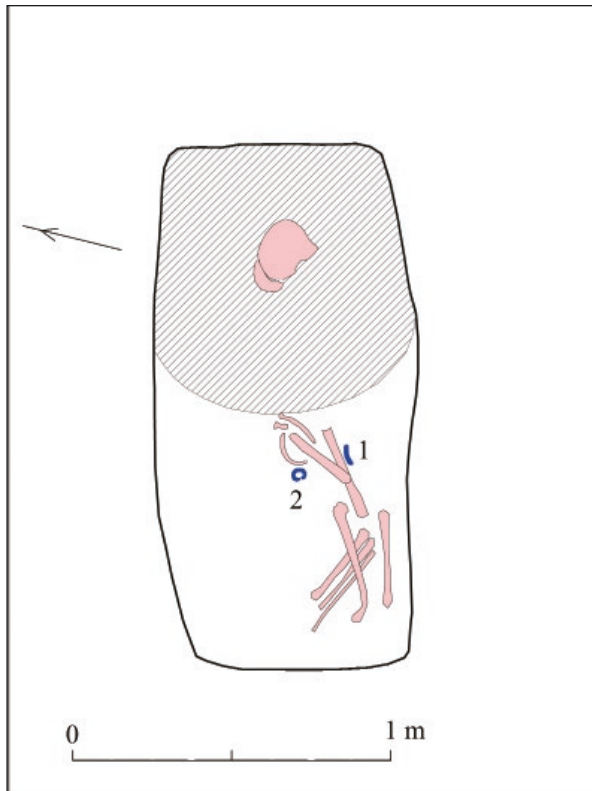
Obr. 14. Šoporňa, poloha „Prvé dlhé“. Hrob č. 11.

Abb. 14. Šoporňa, Lage „Prvé dlhé“. Grab Nr. 11.

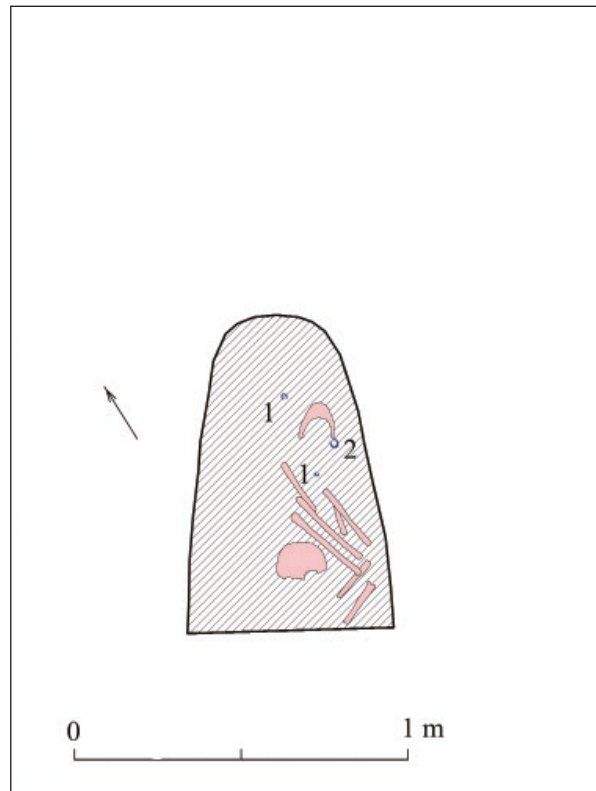

Obr.15. Šoporňa, poloha „Prvé dlhé“. Hrob č. 12.

Abb. 15. Šoporňa, Lage „Prvé dlhé“. Grab Nr. 12.

Obr. 16. Šoporňa, poloha „Prvé dlhé“. Hrob č. 13.
Abb. 16. Šoporňa, Lage „Prvé dlhé“. Grab Nr. 13.

Obr. 17. Šoporňa, poloha „Prvé dlhé“. Hrob č. 14.
Abb. 17. Šoporňa, Lage „Prvé dlhé“. Grab Nr. 14.

Hĺbka dna hrobu od povrchu: 80-95 cm

Orientácia hrobovej jamy: JZ-SV

Uloženie jedinca: skrčené, na ľavom boku s hlavou na severovýchode

Pohlavie podľa uloženia: žena

Datovanie: podľa spôsobu uloženia a nálezov staršia doba bronzová

Sekundárny zásah: áno

V sonde č. VIII v hĺbke 50 cm zistená bledohnedá škvrna, ktorá naznačovala prítomnosť sekundárneho výkopu. Hrobová jama mala tvar obdĺžnika so zaoblenými rohmi s rozmermi 165x80 cm a hĺbku 30-45 cm od úrovne začistenia (80-95 cm od povrchu). V hrobe bol na ľavom boku uložený jediniec v skrčenej polohe s hlavou na východe (obr. 16). Východná časť hrobu je porušená sekundárnym zásahom, lebka a stavce chrbtice sú posunuté. V mieste panvy ležal bronzový drôtený šperk a fragment ďalšieho. V západnej časti hrobu sa v anatomickej, skrčenej polohe nachádzali dolné končatiny. Stopy patiny na lebke

Nálezy: 1) Fragменты дрôteného šperku zo spätnou slučkou. Uloženie SNM-AM, AP 76095 (tab. 2: 2).

2) Fragменты дрôteného šperku zo spätnou slučkou, rozpadnuté.

Hrob 14/09

Rozmery hrobovej jamy: neznáma x 60 cm

Hĺbka identifikácie hrobovej jamy od povrchu: 50 cm

Hĺbka dna hrobu od povrchu: 55-60 cm

Orientácia hrobovej jamy: JZ-SV

Uloženie jedinca: skrčené, na ľavom boku s nohami na juhozápade

Pohlavie podľa uloženia: žena

Datovanie: staršia doba bronzová

V južnej časti sondy č. VIII v hĺbke 50cm od povrchu bola zistená bledohnedá škvrna zabiehajúca pod východný profil. Pri jej overovaní výkopom sa ukázali v profile dlhé kosti (obr. 17). Obrisy hrobovej jamy sa nepodarilo bezpečne identifikovať, jej najhlbšia časť dosiahla hĺbku 5-10 cm od úrovne začistenia (55-60 cm od povrchu). V hrobe boli zistené značne strávené kosti jedinca ležiaceho pôvodne na ľavom boku s nohami na juhozápade. Hlava sa nachádzala v sekundárnej polohe za kolenami. V severovýchodnej časti hrobu ležala dolná čeľusť, okolo nej dva jednoduché krúžky z bronzovej

vého drôtu a jeden zložitejšie vinutý drôtený šperk s väčším priemerom. Hrob bol porušený sekundárnym zásahom. Stopy patiny na dolnej čelusti aj lebke.

Nálezy: 1) Dva jednoduché krúžky z bronzového drôtu. Uloženie SNM-AM, (tab. 2: 1e-f).

2) Štyri fragmenty z viacnásobne vinutého drôteného šperku. Uloženie SNM-AM, AP 76102 (tab. 2: 1a-d).

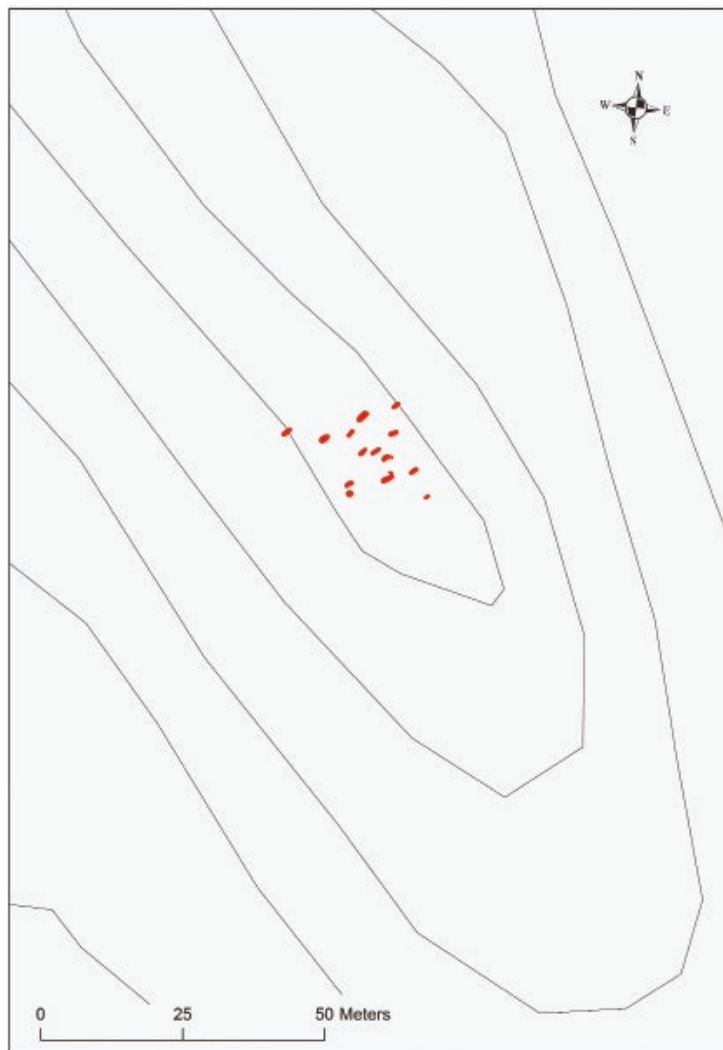
Vyhodnotenie

Umiestnenie a rozsah pohrebiska

Pohrebisko sa nachádza v mierne zvlnenej krajine, ďalšie dve kultúrne identické a prinajmenšom čiastočne súveké nekropoly sú vzdialené 1,7 km na severovýchod a 1,3 km na juhovýchod (obr. 1). Taká „hustota“ starobronzových pohrebísk v krajine nie je výnimočná, podobné koncentrácie „okrskov mŕtvych“ nachádzame aj v katastroch iných súčasných obcí, napríklad v Šenkviaciach (*Nevizánsky/Prohászka 2017*, 195, obr. 8). Pohrebisko v polohe „Prvé Dlhé“ sa nachádza 475 m severovýchodne od oblúkovitého porastového príznaku, o ktorom (keďže nebol identifikovaný sondážou, ani z jeho vnútorného priestoru nepoznáme nálezy) len predpokladáme, že môže byť súčasťou pravekého rondeloidu s priemerom približne 300 m. Jeho vzťah k uvedeným pohrebiskám nie je doložený, avšak nemôžeme ho vylúčiť, pretože zoskupenie hrobov UK, sídliska UK a súvekého rondeloidu sa vyskytlo v Troskotoviciach na južnej Morave (*Kovárník 1999*, 139).

Hroby zo staršej doby bronzovej na polohe „Prvé Dlhé“ tvoria nepravidelné zoskupenie zaberajúce priestor o rozmeroch približne 18x21 m. Pre poznanie morfológie povrchu terénu okolia pohrebiska máme k dispozícii výškopisný plán s odstupom vrstevníc 0,5 m zhotovený v súvislosti so stavebnými zámermi. Z tohto aktuálneho podkladu je zrejmé, že hrobový areál sa obmedzuje na úsek vrcholu jazykovitého výbežku tiahnuceho sa v smere juhovýchod – severozápad. Výbežok prevyšuje okolie na východnej a západnej strane o približne 2 m a smerom na juhovýchod pozvoľne klesá tiež o uvedenú hodnotu. Hroby boli teda umiestňované na najvyššom bode vyvýšeniny s rozhľadom na tri svetové strany včítane juhovýchodnej, kam na základe orientácie a spôsobu uloženia tiel predpokladáme pôvodné smerovanie pohľadu obidvoch pohlaví (obr. 3, 18).

Priestor, v ktorom boli hroby uložené sa nepreskúmal celoplošne, medzi sondami a rezmi ostali úzke pásy nedotknuté (obr. 3). Takú formu zisťovacieho predstihového výskumu sme považovali v rokoch 2008-9 za dostatočnú, nakoľko samotná výstavba mala začať odstránením ornice a podorničnej vrstvy v areáli. Tým by sa celý priestor skupiny hrobov aj s okolím odkryl a jeho skúmanie by sa ukončilo. Možno vysloviť predpoklad, že vzhľadom k rozmerom hrobových jám a ich orientácii je len malá možnosť aby ryhy a sondy niektoré hroby neidentifikovali a teda je pravdepodobné, že skupina hrobov bola odkrytá v úplnosti. Sondáž ukázala, že pohreby v okolí odkrytých hrobov severozápadným smerom v 10 m širokom úseku nepokračujú. V ostatných smeroch ich sondy a ryhy tiež nezachytili a pravdepodobnosť, že v týchto smeroch pochovávali, znižuje aj klesajúci terén. Výsledky výskumu naznačujú, že ide o pohrebisko malého rozsahu s menším počtom pochovaných jedincov, používané snáď len krátku dobu. Nemôžeme pravda vylúčiť, že 14 jedincov pochovaných v Šoporňa – „Prvom Dlhom“ tvorí len jednu oddelenú časť rozsiahlejšieho pohrebiska, pretože pre nositeľov epišnúrového okruhu i UK na západnom Slovensku je usporiadanie pohrebísk do skupín charakteristické (*Vladár 1973*, plán 1, 6; *Bátora 2000*, 460, Abb. 668).

Obr. 18. Šoporňa, poloha „Prvé dlhé“. Rozmiestnenie hrobov únjetickej kultúry na vrstevnicovom pláne.

Abb. 18. Šoporňa, Lage „Prvé dlhé“. Verteilung der Gräber der Aunjetitz Kultur am Schichtenplan.

Rozmiestnenie hrobov

Na skúmaných pohrebiskách západného Slovenska zo staršej doby bronzovej sú hroby usporiadané rôznym spôsobom čo možno sledovať predovšetkým na veľkých častiach odkrytých nekropol s dostupným neidealizovaným plánom rozmiestnenia hrobových jám. Na pohrebisku v Jelšovciach sú hroby vo výrazných radoch „popri sebe“ s malými rozstupmi predovšetkým v severnom, „nitrianskom“ areáli pohrebiska (*Bátora 2000*, 447, Abb. 662), v „úňetickom areáli“ uvedené usporiadanie pretrváva v jeho strednej skupine, pokým pre východnú a západnú skupinu je charakteristický rozpad týchto radov, ako aj nejednotná orientácia (*Bátora 2000*, 460, Abb. 668). Južný „maďarovský areál“ je usporiadaný voľne „do menších či väčších skupín, ktoré ležia navzájom v pomerne veľkých odstupoch“. Autor výskumu predpokladá, že rozdiely v usporiadaní areálov od ukladania do relatívne pravidelných, tesných radov hrobov až po ukladanie do rôzne veľkých skupín odrážajú zmeny sociálnych a rodinných štruktúr spoločnosti (*Bátora 2000*, 473). Pri pohľade na centrálny plán pohrebiska v Jelšovciach (*Bátora 2000*, Beilage 1) môžeme situáciu popísať aj tak, že sa dajú rozpoznať rady hrobov „tesne dlhšou stranou vedľa seba“, predovšetkým v severnom areáli, ale aj rady „voľnejšie, užšou stranou za sebou“ ktoré sú výrazné v severnej časti stredného „úňetického“ areálu i v južnom „maďarovskom“ areáli. Aj na iných pohrebiskách zo staršej doby bronzovej na západnom Slovensku nájdeme príklady pre radenie hrobových jám tesne vedľa seba (*Dušek 1969*, 10, Plan 1, hroby č. 44-88), ale aj pre ich reťazenie „za sebou“ (*Vladár 1973*, Plan 1, napríklad hroby č. 66, 68-70, 72,78). Dôvody rôzneho priestorového usporiadania pohrebov sa dajú hľadať v zhode s autorom vyhodnotenia pohrebiska v Jelšovciach v zmenách sociálnych a rodinných štruktúr spoločnosti. Práve tak však môžu byť aj dôsledkom dnes nepostihnuteľných miestnych podmienok, napríklad voľného priestoru, ktorý bol k dispozícii. Ak mal dostatočné rozmery, dalo sa na ňom postupne pochovávať do radov popri sebe. Ak mali pozostalí k dispozícii len priesek v poraste stromov a kríkov pokrývajúcich hrobový areál, vieme si predstaviť pochovávanie mŕtvych aj v úzkej línii za sebou. Prírodovedné analýzy snád v budúcnosti ukážu aj príbuzenské vzťahy „vedľa seba“ či „za sebou“ pochovaných jedincov.

Na jednoznačné definovanie systému umiestnenia hrobových jám je 14 pochovaných v Šoporni príliš malý počet. Zdá sa, že skupiny hrobov č. 6, 5, 3, 8, 10 aj č. 4, 11, 13 či č. 1, 12, 9 (pri vyhodnotení používame len redukované označenie hrobov bez vročenia ich získania) tvoria tri nepravidelné, voľné rady „za sebou“ (obr. 3). Zhodne orientované hroby č. 7, 2 a 14 sú umiestnené mimo radov. Hroby žien a mužov sú zastúpené vo všetkých troch radoch.

Hrobové jamy

Stopy hrobových jám boli zachytené až pod ornícou a podorničnou vrstvou, na svetlom ílovitom podloží. Výškový rozdiel medzi dnami hrobových jám a súčasným povrchom kolíše v rozmedzí 0,6-1,8 m. Nedokážeme stanoviť, do akej miery odpovedajú hĺbky jám pravekej skutočnosti, pretože súčasný povrch vyvýšeniny je zmenený orbou. V jej dôsledku z najvyššej časti vyvýšeniny hlina erodovala a premiestňovala sa smerom nadol po svahu. Je skutočnosťou, že najhlbšie (1,4-1,8 m) hrobové jamy (hroby č. 1, 2, 5, 6) sa nachádzajú na západnom, už klesajúcom okraji vyvýšeniny, na jej vrchole sú o niečo plytšie (0,6-1,2 m). V tejto súvislosti nemôžeme vylúčiť, že najplytšie hroby, napríklad detí mohli byť zničené prirodzenou eróziou a orbou.

Pri hodnotení pôdorysov a rozmerov hrobových jám nás obmedzuje skutočnosť, že zo štrnástich hrobových jám je jedna neúplne odkrytá (hrob č. 14) a dvanásť poškodených sekundárnymi zásahmi. Tie viaceré jamy (hroby č. 5, 12) značne zmenili. Napriek poškodeniam je zrejmé, že prevažuje podlhovastý tvar hrovej jamy, jedinou výnimkou je hrob č. 2 s temer kruhovým pôdorysom. Ten je však zjavne dôsledkom rozmerného sekundárneho zásahu, ktorý zmenil celý priestor pôvodnej hrovej jamy. U ostatných hrobových jám sú kratšie steny viac-menej rovné (hrob č. 3) i výrazne zaoblené (hrob č. 6). To isté sa týka dlhších strán prebiehajúcich rovno (hrob č. 11) i oblúkom (hrob č. 4). Všetky rohy hrobových jám sú viac alebo menej zaoblené. Sekundárnymi výkopmi nezmenená dĺžka hrobov kolíše od 1,5 do 2 m, šírka sa pohybuje v rozmedzí od 0,65 po 1,1 m. Steny hrobových jám sú kolmé alebo s mierne šikmým sklonom dovnútra, smerom ku dnu, stupňovitý profil sa nezistil.

Vystuženie hrobových jám drevom, drevené podložky na uloženie mŕtvych či drevené schránky na telesné zvyšky sa pri výskume nepodarilo jednoznačne doložiť. Ako stopa po podložke s organického materiálu sa dá interpretovať len 3-5 cm hrubá škrvna hnedej farby pozorovaná pod kostrou uloženou v hrobe č. 5. Pôdorys hrobu č. 3 s dovnútra zaoblenými dlhšími stenami zas vzbudzuje dojem, že hmotnosť hliny mohla vtlčiť výstuž hrovej jamy (dosky?) smerom dnu, do dutého priestoru. Ak je interpretácia správna, hrob bol pôvodne spevnený. Pozornosť si zasluhuje aj v lakti extrémne skrčená ľavá ruka pochovaného v hrobe č. 11, ktorá môže byť dôsledkom zviazania (v obale?) alebo stlačenia v schránke. Kamene sa v hrobových jamách nenachádzali.

Sekundárne zásahy

Asi najcharakteristickejším znakom pohrebiska v Šoporni je otváranie hrobov „v istom čase“ po realizácii pohrebu. Technicky bolo riešené prostredníctvom šacht, ktoré sa počas archeologického výskumu podarilo na základe ich kontrastnej výplne hnedej farby dobre odlíšiť od pôvodného svetlého zasypu hrobových jám i od podložia. Narušujúce šachty mali rôzne rozmery, tie menšie viac ráz kruhového tvaru (hroby č. 1, 6, 9, 10) zasiahli len hornú časť pochovaných, väčšie (hroby

č. 3, 4, 8) narušili celú hrobovú jamu. V prípade hrobov č. 2, 5, 12 a 7 šachty pôvodnú veľkosť hrobových jám presiahli. Ani v jednom prípade necielila narušujúca šachta na dolné končatiny pochovaného.

Podľa stupňa zachovania ľudských zvyškov rozdelil J. Bátora (2000a, 4) sekundárne otvorené hroby z juhozápadného Slovenska na 4 stupne:

1) Minimálne porušenie kostry zamerané len na istú časť tela. Bez problémov je možné určiť orientáciu a uloženie pochovaného.

2) Značné porušenie kostry zamerané na hornú či dolnú polovicu tela. Pôvodné uloženie pochovaných sa ešte dá určiť.

3) Úplne rozhádzaná kostra, kosti sú v neanatomickej polohe.

4) Kostra bola pri sekundárnom otvorení odstránená.

V prípade aplikácie uvedených kritérií patrí 13 sekundárne otvorených hrobov zo Šoporne do druhého stupňa porušenia, jedine hrob č. 7 spĺňa kritériá tretieho stupňa.

Druhotné otváranie hrobových jám a manipulácia s telami a artefaktmi v nich uloženými je jav pozorovaný na rozsiahlom teritóriu i v dlhom úseku praveku i rannej doby dejinnej, pričom v staršej dobe bronzovej je zvlášť frekventovaný. S výnimkou hrobov, u ktorých je príčinou opätovného otvorenia pochovanie ďalšieho jedinca, je tento jav predmetom viac-menej presvedčivých interpretácií, pričom dôvody sú hľadané v oblasti ekonomicko-materiálnej alebo magicko-rituálnej (Bátora 2000a, 7; Lorencová/Beneš/Podborský 1987, 140; Sosna/Galeta/Sládek 2011, 91).

Pre prvý dôvod u preskúmaných hrobov zo Šoporne nasvedčujú nálezy z kovu obmedzené len na fragmenty drobného drôteného šperku, pričom v hrobách úplne chýbajú masívne kovové zložky ozdôb, nástrojov i zbraní. V druhotne otvorených hrobách (hroby č. 1, 9, 12) bola pozorovaná patina zelenej farby na kostrových zvyškoch, avšak kovový, pravdepodobne odobratý inventár chýbal. Pre dôvody zisťovného vnikania do hrobov svedčí paradoxne i jediný neporušený hrob č. 11, do ktorého už pri pohrebe artefakty z anorganického materiálu nepriložili.

Uloženie zosnulých

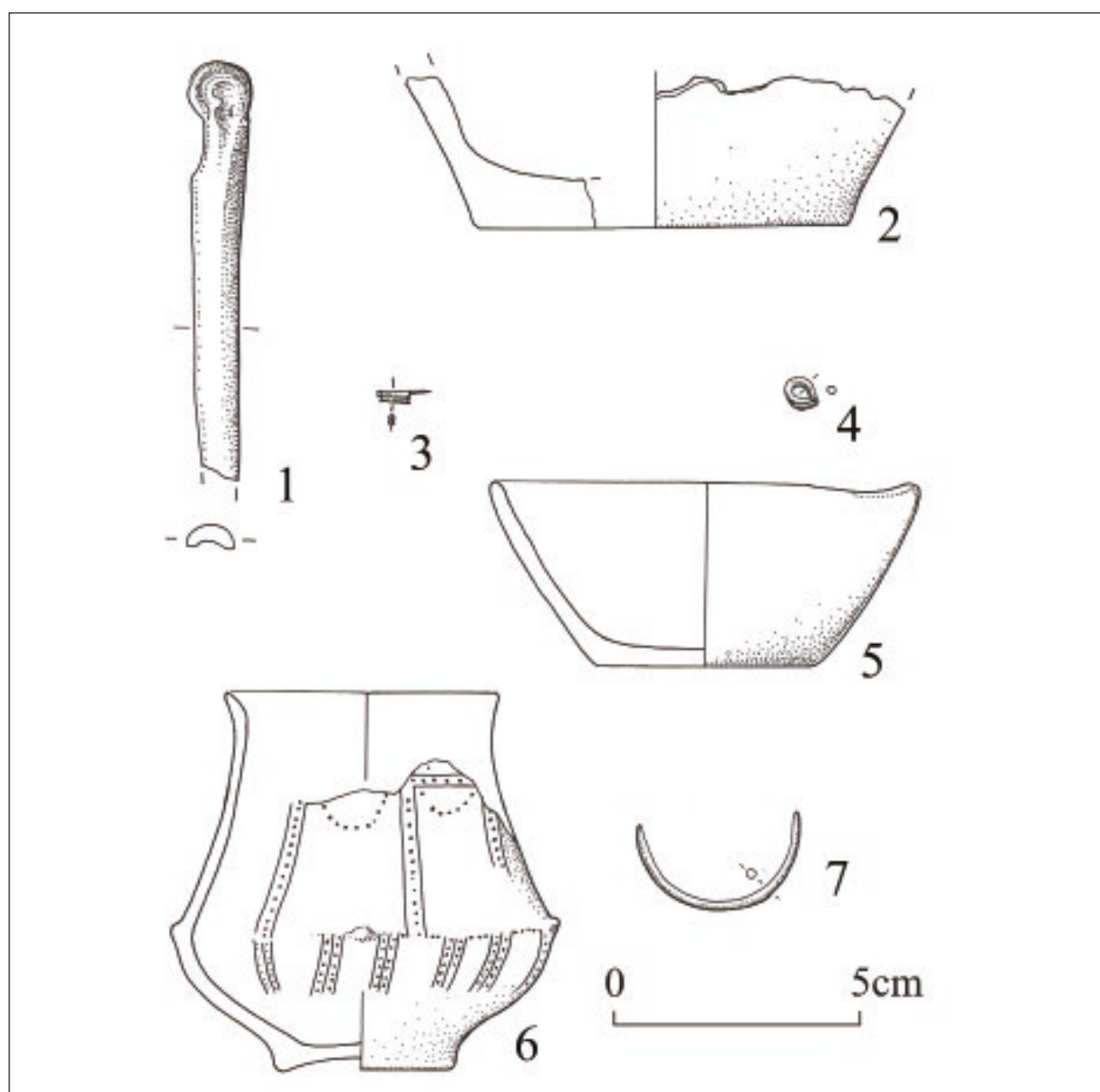
Vo všetkých hrobových jamách sa v priestore dna identifikovali zvyšky ľudských tiel v podobe kostí a zubov. Určenie spôsobu ich primárneho uloženia komplikuje následné otváranie hrobov, ktoré s jedinou výnimkou (hrob č. 11) pôvodné anatomické uloženie pozostatkov v rôznej škále zmenilo. Napriek uvedenej skutočnosti je zrejmé, že jedinci boli ukladaní dvomi spôsobmi. Buď skrčení na pravom boku s hlavou na juhozápade alebo na ľavom boku s hlavou v severovýchodnej časti hrovej jamy. S výnimkou úplne rozrušeného hrobu č. 7, kde pozorovania neboli možné, sa ukázalo, že na pravom boku ležalo 6 jedincov (hroby č. 3-5, 9, 11, 12) a na ľavom sedem zosnulých (hroby č. 1, 2, 6, 8, 10, 13, 14). Určenie pôvodného spôsobu uloženia telesných zvyškov umožnili dolné končatiny zväčša v pôvodnej polohe, pretože tie sekundárne zásahy podľa pozorovania v teréne nezasiahli. Skrčenie končatín v kolenách sa pohybuje v rozmedzí mierne (hrob č. 6) až extrémne (hrob č. 4). Jedine u jedinca z hrobu č. 11 poznáme polohu ramien, pozdĺž trupu s rukami pred tvárou, pričom ľavú ruku mal extrémne skrčenú v lakti.

Spôsob uloženia a orientácia kostier ku svetovým stranám nie sú v kultúrach staršej doby bronzovej dielom náhody, ale výsledkom prísneho dodržiavania pravidiel. Na západe Slovenska ako aj v príľahlej časti Moravy ženy ukladali na ľavom a mužov na pravom boku (Bátora 2000, 463; Vladár 1973, 131). Niekedy sa uvažuje, že pohľad pochovaných smeroval k osade (Chropovský 1960, 95). V prípade viacerých hrobov zo Šoporne je pohľad žien i mužov namierený na juhovýchod, kde sa na 1,3 km vzdialenej polohe Pata – Diely skutočne nachádza zhruba súveké sídlisko i pohrebisko (Cheben 2012, 119).

hrob číslo	pohlavie podľa polohy v hrobe	pohlavie podľa antropologickej analýzy	pohlavie podľa DNA analýzy
1	žena	0	muž
2	žena	0	0
3	muž	0	žena
4	muž	0	muž
5	muž	muž	muž
6	žena	žena	0
7	0	muž	0
8	žena	žena	žena
9	muž	žena	žena
10	žena	0	0
11	muž	0	muž
12	muž	muž	muž
13	žena	žena	žena
14	žena	0	žena

Pohlavie zosnulých

Pohlavie štrnástich pochovaných na pohrebisku v Šoporňi „Dlhých Dieloch“ sa určovalo tromi metódami (tabela 1). Na základe polohy ľudského tela v hrobe je identifikované u trinástich jedincov (92,8% zo všetkých hrobov), na základe antropologickej analýzy u siedmich jedincov (50,0% zo všetkých hrobov) a na základe analýzy DNA u desiatich jedincov (71,4% zo všetkých hrobov). Analýza DNA v piatich prípadoch podporila antropologickú analýzu a v siedmich určenie pohlavia na základe polohy ľudského tela v hrobe. Metóda určenia pohlavia podľa DNA je na území Slovenska na antropologickom materiáli zo staršej doby bronzovej použitá novo a ako je všeobecne známe, aj podľa autorov analýzy R. Pinhasiho a D. Reicha (Šefčáková *et al.* 2018, 47-73) je úplne spoľahlivá. Pri porovnaní výsledkov určenia pohlavia pochovaných na základe orientácie a polohy jedinca (na pravom či ľavom boku) sa zistilo, že v prípade hrobov č. 1, 3 a 9 nezodpovedajú výsledkom analýz prírodovedných disciplín. Vzhľadom k skutočnosti, že všetky sporné hroby (23% zo všetkých hrobov) boli sekundárne otvorené sa prikláňame k vysvetleniu, že pri ich narušení v praveku došlo k zmene polohy i orientácie ešte nie celkom rozpadnutých tiel, napríklad pri vytiahnutí cez šachtu a opätovnom vhození naspäť. V budúcnosti však bude potrebné sledovať potenciálnu možnosť, že opačná orientácia a spôsob uloženia jedincov na pravom či ľavom boku nemusia byť len dôsledkom toho, že ide o mužov alebo ženy. V tejto súvislosti je pozoruhodné, že ani na pohrebisku UK v Prahe – Miškoviciach nie sú všetky určenia pohlavia na základe analýzy DNA jednoznačné a v ojedinelom prípade sa vyskytol rozpor s výsledkom antropologickej analýzy (Stránská 2015, Tab. 17; Hájek 2015, 203).

Tab 1. Šoporňa, poloha „Prvé dlhé“. 1,6 hrob 1/08; 2 hrob 4/09; 3 hrob 8/09; 4 hrob 7/09; 5,7 hrob 5/09.

Taf 1. Šoporňa, Lage „Prvé dlhé“. 1, 6 Grab 1/08; 2 Grab 4/09; 3 Grab 8/09; 4 Grab 7/09; 5, 7 Grab 5/09.

Inventár hrobov

Značné zmeny v dôsledku otvorenia hrobov po pohrebe spojené pravdepodobne s odobratím časti inventáru, ako aj nízky počet pochovaných na pohrebisku nám obmedzuje možnosť definovať zákonitosti skladby a množstva milodarov, ako aj štandardných súčastí kroja z anorganického materiálu platné len pre pohrebisko v Šoporni. K výbave hrobov počítame i zložku nepozostávajúcu z artefaktov – zvieracie kosti. Pohrebný inventár, či skôr jeho zvyšky sa zachoval v desiatich hroboch, patina na kostrových zvyškoch pochovaných v hroboch č. 9 a 12 tiež poukazuje na pôvodnú prítomnosť kovového artefaktu. Chýbanie kovových predmetov na mieste viditeľnej patiny však nemusí byť len dôsledkom ich odobratia v praveku, prekorodované drobné drôtené a plechové predmety sa mohli rozpadnúť. Je skutočnosťou, že časti výbavy pochovaných, milodary a stopy patiny sa našli v dvanástich hroboch zo štrnástich čo predstavuje 85,7 % z celkového počtu. Chýbanie nálezov či stôp po nich vo zvyšných dvoch hroboch (č. 2, 3) však nie je kvôli ich sekundárnemu otvoreniu spoľahlivý údaj. Prakticky nemožné je odlišenie osobného majetku mŕtveho a predmetov, ktoré mu dali formou daru na poslednú cestu členovia komunity realizujúcej pohreb. K tým prvým snáď patria kovové ozdoby a kostené šidlo, k prídavným „milodarom“ keramika, mäsitá potrava a viacradový náhrdelník.

Kovové nálezy

Viac-menej poškodené ozdoby zo zelenopatinujúceho drôtu kruhového prierezu sa vyskytli v piatich hroboch.

Dva jednoduché otvorené drôtené krúžky z hrobu č. 14 majú priemer 14 mm (tab. 2: 1e-f), tretí 21 mm (tab. 2: 1d). Krúžky ležali v severovýchodnej časti jamy po stranách spodnej čeľusti, lebka bola presunutá za stehenné kosti ženy. Tieto jednoduché krúžky sa na západnom Slovensku nachádzajú predovšetkým v hroboch žien, temer výlučne v oblasti hlavy. Ukladali ich do hrobov epišnúrového kultúrneho komplexu i nitrianskej kultúry (ďalej NK), najviac ich používali v UK (*Benkovski-Pivovarová/Chropovský 2015b, 71*).

Neúplná ozdoba z dvojitého drôtu vytvárajúceho jednoduchú slučku (tab. 2: 2), sa našla spolu s fragmentom ďalšej (rozpadnutej) v hrobe č. 13 po obidvoch stranách panvy (obr. 16). Takéto kruhy sú najčastejšie odkrývané v oblasti hlavy, len v prípade hrobu č. 3 z Veľkého Grobu, kde ležali „na mieste rebier na pravej strane“ by sa mohlo jednať o náramky (*Chropovský 1960, 14*), čo je asi aj prípad dvoch fragmentov slučkovitého šperku z hrobu č. 13 zo Šoporne. Najviac šperkov s jednoduchou i dvojitou spätnou slučkou pochádza z hrobov UK (*Benkovski-Pivovarová/Chropovský 2015b, 71*).

Ďalšie fragmenty zväčša zahnutých jednoduchých (tab. 1: 7, 2: 1a-c) i dvojitých drôtov (tab. 1: 3, 2: 3) z hrobov č. 5, 8, 10 a 14 boli súčasťou drôtených šperkov.

K predmetom, ktoré sa pri vyzdvihovaní rozpadli, patrí rúrka zo zelenopatinovaného plechu uložená v oblasti hlavy pochovanej osoby v hrobe č. 10. Plechové rúrky sa častejšie vyskytujú v hrobch NK ako hrobch UK, prevažne v hrobch žien (*Bátora 2000, 360*). Zväčša sú súčasťou náhrdelníkov, čo je v súlade s miestom nálezu rúrky v hrobe č. 10.

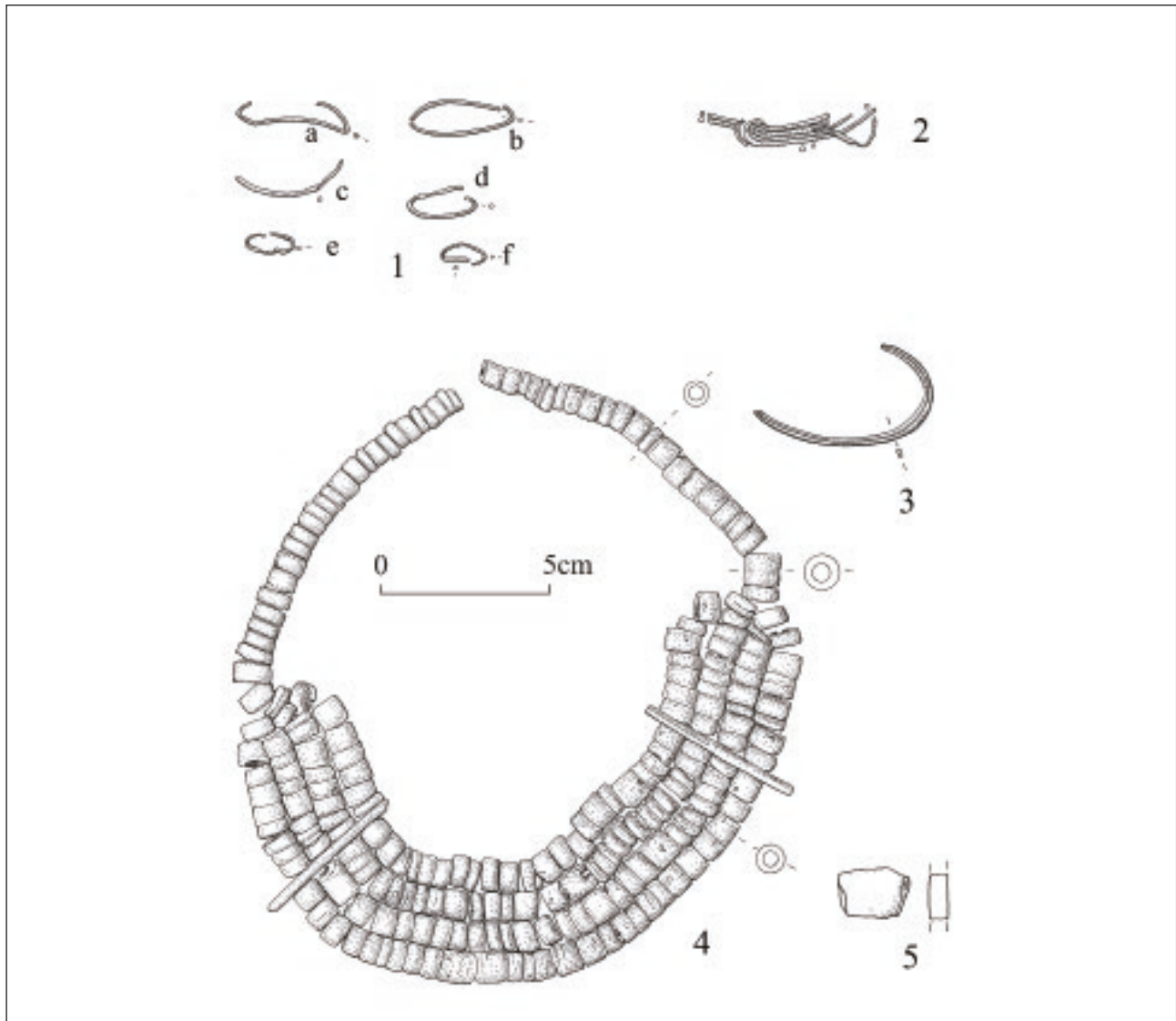
Zlomok masívneho drôtu z dvomi vinutiami (tab. 1: 4) sa našiel v druhej polohe na dne hrovej jamy č. 7. Najskôr pochádza z rúrky zo zvinutého drôtu, aké sú bežne súčasťou náhrdelníkov žien únětickej i maďarovskej kultúry (*Benkovski-Pivovarová/Chropovský 2015b, 60*).

Keramika

Na pohrebiskách NK i UK na Slovensku je keramika zastúpená skromne. V Šoporni sa vyskytla v troch hrobch zo štrnástich (21,4%), čo je, napríklad v porovnaní s hrobmi UK s nádobami na pohrebisku v Jelšovciach vysoký počet (*Bátora 2000, 309, 344*), avšak menej ako na pohrebisku vo Veľkom Grobe (*Chropovský 1960, 78*). Drobný črep zo štvrtého hrobu č. 11 (tab. 2: 5) nepokladáme za súčasť hrovej výbavy. Myslíme si, že sa dostal do zasypania jamy náhodou. Osobe uloženej do hrobu č. 1 umiestnili zdobenú šálku pred stehná, mužom z hrobov č. 4 a 5 misky či ich črepy do priestoru za skrčenými kolenami.

Drobný keramický tvar z hrobu č. 1 (tab. 1: 6) môžeme označiť ako šálku pretože predpokladáme, že pôvodne mala na spodnej časti hrdla ucho. Tvarom patrí k šálkam typu G3 (*Benkovski-Pivovarová/Chropovský 2015b, 31*), s ktorými ich spájajú aj výčnelky na najväčšom výduti. Menej obvyklá je výzdoba kombinovaná z rytých línií a vpichov vyplnených bielou inkrustáciou, vytvárajúca zvislé i vodorovné pásy, ako aj visiace girlandy. Ani tá sa však nevymyká zo škály ornamentov aplikovaných na výrazne širších šálkach nositeľov UK, z ktorých niektoré patria do jej mladšieho stupňa (*Chropovský 1960, 19, 22: 7; Stuchlík 1987, 48, 30: 6; Pittioni 1954, Abb. 203: 3a-3b*). Najbližšiu analógiu k našej šálke predstavuje šálka z hrobu č. V3 z dolnorakúskeho Geizendorfu. Uložená bola spolu s ďalšími dvomi nádobami za hlavou pochovanej 45-60 ročnej ženy. Okrem nich patrili k inventáru hrobu č. V3 kamenné okruhliaky slúžiace pôvodne na opracovanie kovu, slučkovitý medený šperk i jantárové koráliky. Bohatá rytá, vpichovaná a inkrustovaná výzdoba šálky z hrobu č. V3 je interpretovaná ako imitácia šitého koženého mešca. Nálezový materiál osemnástich hrobov pohrebiska v Geizendorfe patrí do stupňa BA2, klasického stupňa UK (*Lauermann/Panis-Kucera 2013, 101*). Do obdobia staršej UK (stupeň A1) je zaradená polovica pôvodne dvojitej nádoby z hrobu č. 4 vo Veľkých Pavloviaciach, nesúca podobnú rytú výzdobu vyplnenú bielou inkrustáciou (*Stuchlík/Stuchlíková 1996, 160, 162, Abb. 10: 5*).

Ďalším klasifikovateľným keramickým tvarom je misa malých rozmerov z hrobu č. 5 (tab. 1: 5). Tieto typy keramiky sa bežne vyskytujú na pohrebiskách UK na Morave i Západnom Slovensku a prežívajú aj v maďarovskej a veteřovskej kultúre (*Benkovski-Pivovarová/Chropovský 2015b, 21*).

Tab 2. Šoporňa, poloha „Prvé dlhé“. 1a-f hrob 14/09; 2 hrob 13/09; 3,4 hrob 10/09; 5 hrob 11/09.

Taf 2. Šoporňa, Lage „Prvé dlhé“. 1a-f Grab 14/09; 2 Grab 13/09; 3,4 Grab 10/09; 5 Grab 11/09.

Nepochybne charakter milodaru – misky má aj fragment dna rozmernej nádoby z hrobu č. 4 (tab. 1: 2).

Nálezy z kostí a parohu

V hrobe č. 1 sa našlo rozmerné šidlo zhotovené z rozštiepenej dutej kosti, pričom kĺb tvorí držadlo (tab. 1: 1). Pozoruhodné je jeho umiestnenie do hlinenej nádoby, čo nezodpovedá bežnému spôsobu ukladania týchto jednoduchých nástrojov. Rôzne druhy kostných šidiel prikladali do hrobov mužov i žien epišnúrového kultúrneho okruhu, NK i UK (Benkovski-Pivovarová/Chropovský 2015b, 88).

Náhrdelník z kostných alebo parohových korálikov pozostáva zo štyroch radov rôzne veľkých korálikov a šnúry s navlečenými korálikmi, ktorá náhrdelník na zátylku upevňovala (tab. 2: 4). Valcovité koráliky rôznej dĺžky sa in situ zachovali v počte cca 220 ks, pričom ďalších 10-15 % exemplárov bolo poškodených alebo rozpadnutých na fragmenty. Dôležitou súčasťou ozdoby sú dva rozdeľovače, každý s piatimi otvormi. Predmet bol priložený v oblasti kolien v nepoškodenej časti hrobu ženy č. 10. Vzhľadom k nálezovej situácii predpokladáme, že súčasťou náhrdelníka bol aj piaty rad korálikov z neznámeho organického materiálu (koža, drevo), ktorý sa však nezachoval, ale o jeho existencii svedčia prázdne otvory v rozdeľovačoch. Na západnom Slovensku sú valcovité perly charakteristické pre hroby nositeľov epišnúrového kultúrneho komplexu. V hrobách UK sa vyskytujú až do jej mladšieho stupňa, v období objavenia sa ihlíc s guľovitou hlavicou ich už nepoužívali (Benkovski-Pivovarová/Chropovský 2015b, 93). Súborny parohových korálikov sú obvykle nachádzané v oblasti hrudníku alebo krku, čo potvrdzuje, že boli súčasťou náhrdelníkov. Uloženie viacradového náhrdelníka z hrobu č. 10 v Šoporni v oblasti kolien tiež nie je výnimočné, môžeme ho porovnať s polohou parohových korálikov v hrobách č. 329, 367 a 395 v Jelšovciach či v hrobách č. 82 a 170 v Branči (Bátora 2000, 169, 184, 196; Vladár 1973, 33, 53). Parohové koráliky uložené mimo hornej časti trupu pochovaného jedinca sú niekedy interpretované ako ozdoba (lem) odevu (Vladár 1973, 151). Skutočnosť, že vo viacerých prípadoch sú ich súčasťou aj kostené rozdeľovače, dovoľuje výklad, že sa môže jednať o náhrdelníky priložené do nie funkčnej polohy. V prípade hrobu č. 10 v Šoporni, kde

bolo zoskupenie korálikov vybrané s blokom zeminy a následne vypreparované konzervátorom je zrejme, že ide o náhrdelník, nie o ozdabu šiat. Na základe plechovej rúrky v oblasti hlavy môžeme predpokladať, že pochovaná mala v dobe uloženia do hrobu na krku inú ozdabu.

Zvieracie kosti v hroboch

V hroboch dvoch žien (č. 6, 10) a jedného muža (č. 11) boli identifikované kosti ovce/kozy, hovädzieho dobytky a psa (Šefčáková *et al.* 2018, 47-73). Vo všetkých troch prípadoch sa jedná o menšie časti tiel, nie celé zvieratá. Z toho dôvodu ich pokladáme za zvyšky mäsitej potravy. Rebrá hovädzieho dobytky boli často prikladané do hrobov na nitrianskom i úněticko-maďarovskom pohrebisku v Branči (Vladár 1973, 165, 190). Pokým hovädzie rebrá a lýtko ovce/kozy predstavujú štandardnú i keď nie najkvalitnejšiu mäsitú potravu, zvyšky psa, pokladaného za spoločníka a ochrancu človeka vzbudzujú v tejto súvislosti isté rozpaky. Prípady kostí psov zo stopami rezania i sekania v mladších obdobiach (Chrószcz 2015, 528) ale naznačujú možnosť ich konzumácie i v staršej dobe bronzovej.

Záver

Bližšie archeologické kultúrne a časové zaradenie štrnástich hrobov z pohrebiska v Šoporni v rámci staršej doby bronzovej je z dôvodu redukovaného počtu kusov pohrebnej výbavy, ktoré zväčša nepatria k chronologicky citlivým typom problematické. Na základe šálky spájame hrob č. 1 s nositeľmi UK, pričom jej náročná výzdoba má paralely predovšetkým v dolnorakúsko-moravskej skupine, v hroboch klasickej fázy. Náhrdelník z parohových korálikov z hrobu č. 10 zas poukazuje na obdobie predchádzajúce záverečnej fáze UK. Fragmenty pohrebnej výbavy, jednotný spôsob uloženia mŕtvych i dôsledné uplatňovanie praktiky otvárať hrobové jamy po uložení zosnulých nám dovoľujú pripísať skupinu hrobov ako celok nositeľom UK. S týmto kultúrnym a tým do istej miery aj časovým určením sú v súlade výsledky rádiokarbónového datovania kolagénu z antropologického materiálu pohybujúce sa u hrobu č. 1 v intervale 1979-1868 cal BC pri 95,4 % pravdepodobnosti. U hrobu č. 5 je to rozmedzie 1977-1982 cal BC pri 93,4 % pravdepodobnosti (podrobne Barta 2018, 75-81). Tieto údaje sú v súlade s dostupnými dátami pretrvávania UK na Morave pohybujúcimi sa v dobe od 2050/2000-1750/1700 BC s prelomom medzi staršou a klasicou UK okolo 1850 ± 60 BC (Peška 2012, 305). ¹⁴C datovanie hrobov klasickej fázy UK na pohrebisku v Prahe-Miškovicích sa pohybuje v intervale 2120-1740 cal BC pri 95 % pravdepodobnosti (Grootes/Meadows/Nadeau 2015, 266, Tab. 46).

Vzhľadom k veľkému rozsahu poškodenia kostrových zvyškov pri sekundárnom otváraní hrobových jám sú pozoruhodné dosiahnuté výsledky antropologickej a genetickej analýzy (podrobne Šefčáková *et al.* 2018, 47-73). Podľa antropologickej analýzy a analýzy DNA na pohrebisku pochovali šesť žien a šesť mužov, zvyšky dvoch dospelých jedincov nemožno z hľadiska pohlavia identifikovať. Dve dievčatá a dvoch chlapcov uložili v nedospelom veku infans II/juvenis. Zatiaľ čo mladšie deti na pohrebisku chýbajú, výrazne sú zastúpení starší dospelí, predovšetkým ženy. Rozmiestnenie pochovaných na priestorovo obmedzenom vrchole vyvýšeniny (obr. 3, 18) vzbudzuje dojem ucelenej skupiny hrobov. Zloženie pochovaných ale neodpovedá úplnej populácii, v ktorej sú zastúpené všetky vekové kategórie. Z hľadiska paleodemografie je zrejme, že v Šoporni bola odkrytá len časť príslušníkov pochovávajúcej komunity. Preto je oprávnený predpoklad, že v blízkom okolí sa môžu nachádzať neidentifikované skupiny súvekých hrobov. Práve tak však môžu byť chýbajúci členovia uložení aj na dvoch známych súvekých pohrebiskách v katastri obce Pata (Cheben 2012, 119). V súvislosti s úvahami o vzťahoch pochovaných v odkrytej skupine je dôležité prvostupňové príbuzenstvo (rodič/potomok/súrodenci) medzi ženou v hrobe č. 13 a mužom v hrobe č. 5 identifikované na základe analýzy DNA, čo odpovedá úvahám o rodinnom charaktere pohrebísk, respektíve skupín hrobov. Zdravotný stav pochovaných nebol optimálny. Identifikovalo sa odhalenie zubných krčkov (parodontitis), minimálne u siedmich jedincov sú zjavné znaky poruchy metabolizmu, resp. potravinového stresu. Na kostrových pozostatkoch troch mužov nechýbajú stopy nadmernej fyzickej záťaže i zranení na lebkách, stehnovej a ramennej kosti. Zlý zdravotný stav populácie z pohrebiska v Šoporni nie je v staršej dobe bronzovej výnimkou, doklady zranení, podvýživy, nadmerného zaťaženia a chorôb boli identifikované aj na iných súvekých pohrebiskách (Teschler-Nicola 1994, 173).

LITERATÚRA

- Barta 2018 – P. Barta: Radiocarbon Dating of Graves 1/08 and 5/09 from the Únětice Culture Cemetery in Šoporna (Dist. Galanta, Slovak Republic). In: Zbor. SNM. 112, Arch. 28, 2018, 75-81.
- Bartík *et al.* 2013 – J. Bartík/ R. Čambal/Z. Farkaš/I. Choma: Archeologický výskum v Šoporni. AVANS v roku 2009, Nitra 2013, 23.
- Bartík/Čambal/Choma 2009 – J. Bartík/R. Čambal/I. Choma: Šoporna –ALDI, I. Výstavba logistické centrum Aldi. 2. fáza I. etapy archeologického výskumu – plošný odkryv. Nepochikovaná nálezová správa č. 2009/34 uložená v SNM-Archeologickom múzeu.
- Bartík/Farkaš/Čambal 2009 – J. Bartík/Z. Farkaš/R. Čambal: Šoporna –ALDI, I. Výstavba logistické centrum Aldi. I. etapa archeologického výskumu. Nepochikovaná nálezová správa č. 2009/13 uložená v SNM-Archeologickom múzeu.

- Bátora 2000* – J. Bátora: Das Gräberfeld von Jelšovce/Slowakei. Ein Beitrag zur Frühbronzezeit im nordwestlichen Karpatenbecken. Teil 1-2, Kiel 2000.
- Bátora 2000a* – J. Bátora: Problematika sekundárneho otvárania hrobov v kultúrach staršej doby bronzovej na juhozápadnom Slovensku. In: S. Kadrow (ed.): A Turning of Ages, Im Wandel der Zeiten. Jubilee Book Dedicated to Professor Jan Machnik on His 70th Anniversary. Kraków 2000, 1-24.
- Bátora/Tóth/Rassmann 2015* – J. Bátora/P. Tóth/K. Rassmann: Centrálné sídlisko zo staršej doby bronzovej vo Vrábľoch. In: J. Bátora/P. Tóth (ed.): Keď bronz vystriedal meď. Bratislava-Nitra 2015, 123-138.
- Benkovski-Pivovarová/ Chropovský 2015a* – Z. Benkovski-Pivovarová/B. Chropovský: Grabfunde der Frühen und der beginnenden mittleren Bronzezeit in der Westslowakei. Teil I. Nitra 2015.
- Benkovski-Pivovarová/ Chropovský 2015b* – Z. Benkovski-Pivovarová/B. Chropovský: Grabfunde der Frühen und der beginnenden mittleren Bronzezeit in der Westslowakei. Teil II. Nitra 2015.
- Daňo/Hunka 2003* – R. Daňo/ J. Hunka: Prieskum v katastri Šoporne. AVANS v roku 2002. Nitra 2003, 29.
- Dekanová 1975* – J. Dekanová: Hroby z doby rímskej v Šoporni – Štrkovci. In: AVANS v roku 1974. Nitra 1975, 45-46.
- Dušek 1969* – M. Dušek: Skelettgräberfeld der älteren Bronzezeit von Hurbanovo-Gruppe in Nesvady. In: Bronzezeitliche Gräberfelder in der Südwestslowakei. Bratislava 1969, 10-31.
- Eisner 1931* – J. Eisner: Hroby a hřbitovy z doby raně bronzové na Slovensku. In: J. Eisner/J. Hofman/V. Pražák (ed.): Příspěvky k pravěku, dějinám, a národopisu Slovenska. Bratislava 1931, 5-11.
- Grootes/Meadows/Nadeau 2015* – P. M. Grootes/J. Meadows/M-J. Nadeau: Radiokarbondatierung der Gräber aus Miškovice. In: M. Erneé: Prag-Miškovice. Archäologische und naturwissenschaftliche Untersuchungen zu Grabbau, Bestattungssitten und Inventaren einer frühbronzezeitlichen Nekropole. Römisch-Germanische Forschungen 72. Darmstadt 2015, 266-283.
- Hájek 2015* – M. Hájek: Molekulargenetische Analyse der menschlichen Knochenreste. In: M. Erneé: Prag-Miškovice. Archäologische und naturwissenschaftliche Untersuchungen zu Grabbau, Bestattungssitten und Inventaren einer frühbronzezeitlichen Nekropole. Römisch-Germanische Forschungen 72. Darmstadt 2015, 201-204.
- Cheben 1999a* – I. Cheben: Starobronzové sídlisko a pohrebisko v Pate. AVANS v roku 1997. Nitra 1999, 66, 67.
- Cheben 1999b* – I. Cheben: Záchranný výskum v Pate. AVANS 1997, Nitra 1999, 65, 66.
- Cheben 2012* – I. Cheben: Siedlung und Gräberfeld der Aunjetitzer Kultur in Pata. In: R. Kujovský/V. Mitáš (ed.): Václav Furmánek a doba bronzová. Zborník k sedemdesiatym narodeninám. Nitra 2012, 119-127.
- Chropovský 1960* – B. Chropovský: Pohrebisko zo staršej doby bronzovej vo Veľkom Grobe. In: B. Chropovský/M. Dušek/B. Polla: Pohrebiská zo staršej doby bronzovej na Slovensku. Bratislava 1960, 13-136.
- Chrószcz 2015* – A. Chrószcz/M. Janeczek/Z. Bielichová/T. Gralak/V. Onar: Cynophagia in the Púchov (Celtic) Culture Settlement at Liptovská Mara, Northern Slovakia. Int. J. Osteoarchaeol. 25, 2015, 528-538.
- Jiráň 2008* – L. Jiráň (ed.): Archeologie pravěkých Čech 5. Doba bronzová. Praha 2008.
- Katkin 1996* – S. Katkin 1996: Fragment železného meča zo Šoporne. AVANS v roku 1994. Nitra 1996, 106.
- Kovárník 1999* – J. Kovárník: Troskotovice, okr. Znojmo. In: V. Podborský (ed.): Pravěká sociokultovní architektura na Moravě. Brno 1999, 139-165
- Kuzma/Bartík 2011* – I. Kuzma/M. Bartík: Letecká prospekcia na Slovensku v roku 2008. AVANS 2008, Nitra 2011, 147-161.
- Kuzma/Bartík/Rajtár 2006* – I. Kuzma/M. Bartík/J. Rajtár: Letecká prospekcia na juhozápadnom Slovensku. AVANS v roku 2004. Nitra 2006, 127-137.
- Lauermann/Panis-Kucera 2013* – E. Lauermann/D. Panis-Kucera: Grab 3 aus dem Aunjetitzer Gräberfeld von Geitzendorf. Die erste Nachweis einer Metallverarbeiterin in der Frühbronzezeit Niederösterreichs. Slov. Arch. 61, 2013, 93-106.
- Lorencová/Beneš/ Podborský 1987* – A. Lorencová/J. Beneš/V. Podborský: Těšetice-Kyjovice III. Únětické pohřebiště v Těšetických-Vinohradech. Archeologicko-Antropologická studie. Brno 1987.
- Mitáš 2013* – V. Mitáš: Expanzia únětickej kultúry so zreteľom na nálezy z územia Slovenska. Slov. Arch. 61, 2013, 203-321.
- Nevizánsky/Prohászka 2017* – G. Nevizánsky/P. Prohászka: Hrobové nálezy únětickej kultúry z roku 1898 v Šenkviaciach. Slov. Arch. 65, 2017, 195-206.
- Novotná 1999* – M. Novotná: Die Aunjetitzer Kultur in der Slowakei. Stand der Forschung. In: J. Bátora/J. Peška (ed.): Aktuelle Probleme der Erforschung der Frühbronzezeit in Böhmen und Mähren und in der Slowakei. Nitra 1999, 97-111.
- Peška 2012* – J. Peška: Beispiele der absoluten Chronologie der Frühbronzezeit in Mähren und ihrer Verknüpfungen mit der Ägäis. In: R. Kujovský/V. Mitáš (ed.): Václav Furmánek a doba bronzová. Nitra 2012, 297-314.
- Pittioni 1954* – R. Pittioni: Urgeschichte des Österreichischen Raumes. Wien 1954.
- Sosna/Galeta/Sládek 2011* – D. Sosna/P. Galeta/V. Sládek: Narušování hrobů ve starší době bronzové: modelové scénáře. Acta archaeologica Opaviensia 4, 2011, 91-103.
- Stránská 2015* – P. Stránská: Biologische Charakteristik der menschlichen Skelettreste. In: M. Erneé: Prag-Miškovice. Archäologische und naturwissenschaftliche Untersuchungen zu Grabbau, Bestattungssitten und Inventaren einer frühbronzezeitlichen Nekropole. Römisch-Germanische Forschungen 72. Darmstadt 2015, 168-195.

- Stuchlík 1987* – S. Stuchlík: Únětické pohřebiště v Mušově. Praha 1987.
- Stuchlík/Stuchlíková 1996* – S. Stuchlík/J. Stuchlíková : Aunjetitzer Gräberfeld in Velké Pavlovice, Südmähren. Prähist. Zeitschr. 71, Heft 2, 123-169.
- Šefčáková et al 2018* – A. Šefčáková/M. Thurzo/R. Pinhasi/D. Reich: Anthropological and Genomic Analysis of the Burial Site of Únětice Culture at Šoporňa (Galanta district, Slovakia) Zbor. SNM. 112, Arch. 28, 2018, 75-81.
- Teschler-Nicola 1994* – M. Teschler-Nicola: Bevölkerungsbiologische Aspekte der frühen und mittleren Bronzezeit. In: Bronzezeit in Ostösterreich. St. Pölten–Wien 1994, 167-183.
- Točík 1979* – A. Točík: Výčapy-Opatovce a ďalšie pohrebiská zo staršej doby bronzovej na juhozápadnom Slovensku. Nitra 1979.
- Vajdíková 1999* – K. Vajdíková: Žiarové pohrebisko z doby rímskej v Šoporni. AVANS 1997, Nitra 1999, 160, 161.
- Vladár 1973* – J. Vladár: Pohrebiská zo staršej doby bronzovej v Branči. Bratislava 1973.

GRÄBERFELD AUS DER ÄLTEREN BRONZEZEIT IN ŠOPORNA³

JURAJ BARTÍK

Die archäologische Grabung in Šoporňa wurde durch dem geplanten Bau am linken Waagufer ausgerufen, 1600 m vom gegenwärtigen Flusslauf, auf der mäßig gewellten Niederung (Abb. 1). Das Gräberfeld wurde durch die Sondage mittels einer Baumaschine im Areal des geplanten Baues identifiziert (Abb. 2). Auf Stelle der identifizierten Gräber wurden die Schnitte verbreitert und die Sonden zu einer zusammenhängenden Fläche verbunden (Abb. 3). Mit Ausnahme von 14 Gräbern aus der älteren Bronzezeit konnten wir im Areal des Gräberfeldes keine Spuren einer älteren oder jüngeren Besiedlung identifizieren.

Platzierung und Ausdehnung des Gräberfeldes.

Das Gräberfeld befindet sich in einer mäßig gewellten Landschaft, zwei weitere kulturell idente und mindestens teilweise gleichzeitige Nekropolen sind 1,7 km nach Nordosten und 1,3 km nach Südosten entfernt (Abb. 1). Eine solche „Dichte“ von altbronzezeitlichen Gräberfeldern in der Landschaft ist nicht außergewöhnlich, ähnliche Konzentrationen von „Totendistrikten“ finden wir auch in den Katastergebieten anderer gleichzeitiger Dörfer, z. B. in Šenkvice (*Nevizánsky/Prohászka 2017*, 195, Abb. 8). Das Gräberfeld in der Lage „Prvé Dlhé“ befindet sich 0,475 km nordöstlich vom bogenförmigen Bewuchsmerkmal, von dem (da er durch eine Sondage nicht identifiziert wurde, und wir nicht einmal von seinem inneren Areal Funde kennen) nehmen wir nur an, dass es Bestandteil eines urgeschichtlichen Rondeloids mit einem Durchmesser von etwa 300 m sein kann. Seine Beziehung zu den angeführten Gräberfeldern ist nicht belegt aber wir können sie nicht ausschließen, da eine Gruppierung von Gräbern der UK, der Siedlung der UK und des zeitgenössischen Rondeloids in Troskotovice in Südmähren vorkam (*Kovárník 1999*, 139).

Die Gräber aus der älteren Bronzezeit von der Lage „Prvé Dlhé“ bilden eine unregelmäßige Gruppierung die ein etwa 18x21 m großes Areal einnimmt. Von der aktuellen Kartenunterlage ist offenbar, dass sich das Grabungsareal auf einem Abschnitt an der Spitze des zungenförmigen Ausläufers beschränkt, der sich in Richtung Südosten-Nordwesten zieht. Der Ausläufer überragt die Umgebung an der östlichen und westlichen Seite um etwa 2 m und nach Südosten sinkt er allmählich auch um den angeführten Wert. Die Gräber wurden am höchsten Punkt der Erhöhung mit Aussicht in drei Himmelsrichtungen, die südöstliche mit eingeschlossen, deponiert, wohin wir auf Basis der Orientierung und der Art der Körperbestattung die ursprüngliche Blickrichtung beider Geschlechter annehmen (Abb. 3, 18).

Der Raum, in dem man die Gräber deponierte wurde nicht flächendeckend untersucht, zwischen den Sonden und Schnitten blieben schmale Streifen unberührt (Abb. 3). Wir nehmen an, dass in Hinsicht zu den Maßen der Grabgruben und ihrer Orientierung nur eine geringe Möglichkeit bleibt, dass durch die Schnitte und Sonden einige Gräber nicht identifiziert wurden und es also wahrscheinlich ist, dass die Gräbergruppe komplett untersucht wurde. Die Ergebnisse der Untersuchungen deuten an, dass es sich um ein Gräberfeld von kleiner Ausdehnung handelt, mit einer geringeren Anzahl hier bestatteter Individuen, dass vielleicht nur eine kurze Zeit genützt wurde. Wir können aber nicht ausschließen, dass die 14 beerdigten Individuen aus Šoporňa – „Prvé Dlhé“ nur einem abgesonderten Teil eines ausgedehnten Gräberfeldes bilden, da die Gestaltung der Gräberfelder aus der älteren Bronzezeit in Gruppen für die Träger des epischurkeramischen Kreises und auch der UK in der Westslowakei charakteristisch ist (*Vladár 1973*, Plán 1, 6; *Bátora 2000*, 460, Abb. 668).

³ Die Arbeit wurde durch die Agentur für die Förderung der Forschung und Entwicklung auf Basis des Vertrags Nr. APVV-15-0491 gefördert.

Verteilung der Gräber.

Auf den untersuchten Gräberfeldern aus der älteren Bronzezeit in der Westslowakei sind die Gräber auf verschiedene Weise angeordnet was man vor allem auf großen Abschnitten der untersuchten Nekropolen verfolgen kann. Am Gräberfeld von Jelšovce sind die Gräber in markanten Reihen „nebeneinander“ mit kurzen Abständen vor allem im nördlichen „Nitra Kultur“ Areal des Gräberfeldes angeordnet (Bátora 2000, 447, Abb. 662), im „Aunjetitz Areal“ überdauert die angeführte Anordnung in seiner mittleren Gruppe, insofern für die östliche und westliche Gruppe der Zerfall dieser Reihen charakteristisch ist, wie auch die uneinige Orientierung (Bátora 2000, 460, Abb. 668). Das südliche „Maďarovce-Areal“ ist lose „in kleinere oder größere Gruppen, die gegenseitig in relativ großen Abständen liegen“ angeordnet. Der Autor der Grabung nimmt an, dass die Unterschiede in der Anordnung der Areale angefangen von der Bestattung in relativ gleichmäßige, enge Gräberreihen bis zur Bestattung in verschiedenen großen Gruppen die Änderungen der sozialen und familiären Gesellschaftsstrukturen abspiegeln (Bátora 2000, 473). Beim Blick auf dem zentralen Gräberfeldplan von Jelšovce (Bátora 2000, Beilage 1) können wir die Situation auch so beschreiben, dass man Gräberreihen vor allem im nördlichen Areal, „knapp durch die längere Seite nebeneinander“ erkennen kann, aber auch Reihen „lockerer, durch die Schmalseite hintereinander“ die ausgeprägt im nördlichen Teil des mittleren „Aunjetitz“ Areals und auch im südlichen „Maďarovce“ Areal sind. Auch auf anderen Gräberfeldern aus der älteren Bronzezeit in der Westslowakei finden wir Beispiele für die Reihung von Grabgruben dicht nebeneinander (Dušek 1969, 10, Plan 1, Gräber Nr. 44-88), aber auch für ihre Verkettung hintereinander (Vladár 1973, Plan 1, z. B. Gräber Nr. 66, 68-70, 72,78). Ursachen verschiedenartiger Raumanordnung von Bestattungen können auch eine Folge heute nicht begreiflicher örtlicher Bedingungen sein, z. B. eines freien Platzes der zur Verfügung stand. Wenn er genügende Maße hatte, konnte man hier sukzessive in Reihen neben einander bestatten. Wenn die Hinterlassenen nur eine Schneise im Wald- und Strauchbewuchs hatten, die dem Bestattungsareal bedeckten, können wir uns auch die Bestattung der Toten in einer schmalen Linie hintereinander vorstellen.

Die 14 Bestatteten in Šoporna ist eine zu kleine Anzahl für die eindeutige Definierung des Systems der Grabgrubenplatzierung. Es scheint, dass die Grabgruppen Nr. 6, 5, 3, 8, 10 auch Nr. 4, 11, 13, oder Nr. 1, 12, 9 (bei der Auswertung verwenden wir nur die reduzierte Gräberkennzeichnung ohne Anführung ihres Erwerbsjahres) bilden drei unregelmäßige, lose Reihen „hintereinander“ (Abb. 3). Übereinstimmend orientierte Gräber Nr. 7, 2, und 14 sind außerhalb der Reihen bestattet. Frauen- und Männergräber sind in allen drei Reihen vertreten.

Grabgruben

Spuren von Grabgruben wurden erst unter dem Mutterboden und unter diesem liegender Schicht, auf dem hellen Lehmboden, erfasst. Der Höhenunterschied zwischen den Boden der Grabgruben und der derzeitigen Oberfläche schwankt in der Spannweite von 0,6-1,8 m. Wir können nicht feststellen, in welchem Maß die Grabgrubentiefe der urgeschichtlichen Wirklichkeit entspricht, weil die derzeitige Oberfläche durch den Ackerbau verändert wurde. In ihrer Folge erodierte die Erde vom höchsten Teil der Erhöhung und verschob sich nach unten über den Abhang. Es ist die Realität, dass die tiefsten (1,4-1,8 m) Grabgruben (Gräber Nr. 1-2, 5-6) sich am westlichen, schon sinkenden Rand der Erhöhung befinden, auf ihrem Gipfel sind sie um einiges seichter (0,6-1,2 m). In diesem Zusammenhang können wir nicht ausschließen, dass die seichtesten Gräber, z. B. der Kinder durch natürliche Erosion und den Ackerbau zerstört sein konnten.

Bei der Bewertung der Grundrisse und der Maße der Grabgruben beschränkt uns die Realität, dass von vierzehn Grabgruben eine nicht komplett abgedeckt wurde (Grab Nr. 14) und zwölf durch sekundäre Eingriffe gestört wurden. Diese änderten mehrere Gruben beträchtlich (Gräber Nr. 5, 12). Trotz Störungen ist offensichtlich, dass die längliche Form der Grabgrube überwog, die einzige Ausnahme ist das Grab Nr. 2 mit fast kreisförmigen Grundriss. Dieser ist aber offenkundig Folge eines umfangreichen sekundären Eingriffs, der offenbar den ganzen Raum der ursprünglichen Grabgrube veränderte. Bei den restlichen Grabgruben sind die kürzeren Wände mehr-weniger gerade (Grab Nr. 3) und auch markant gerundet (Grab Nr. 6). Dasselbe betrifft auch die längeren Seiten die gerade (Grab Nr. 11) und auch bogenförmig verlaufen (Grab Nr. 4). Alle Ecken der Grabgruben sind mehr oder weniger gerundet. Durch sekundären Aushub schwankt die nicht veränderte Länge der Gräber zwischen 1,5 bis 2 m, die Breite bewegt sich in der Spannweite von 0,65 bis 1,1 m. Die Grabgrubenwände sind senkrecht oder mit einer mäßigen Schrägneigung nach innen, in Richtung Boden, stufenförmiges Profil wurde nicht festgestellt.

Die Verstärkung der Grabgruben mit Holz, hölzerne Unterlagen für die Niederlegung der Toten oder hölzerne Behälter für Körperreste konnte man während der Grabung nicht eindeutig belegen. Als Spur einer Unterlage aus organischem Material kann man einem 3-5 cm dicken braunen Flecken interpretieren, der unter dem im Grab Nr. 5 deponierten Skelett festgestellt wurde. Der Grundriss des Grabes Nr. 3 mit nach innen gerundeten längeren Wänden erweckt wieder den Eindruck, dass das Gewicht der Erde die Verstärkung der Grabgrube (des Brettes?) zum Boden eindrücken konnte, in dem Hohlraum. Wenn die Interpretation richtig ist, wurde das Grab ursprünglich verstärkt. Aufmerksamkeit verdient auch der im Ellbogen extrem gekrümmte linke Arm des Bestatteten im Grab Nr. 11, die auch Folge der Verschnürung (in einer Hülle?) oder des Zusammendrückens in eine Hülle sein kann. Steine befanden sich in den Grabgruben nicht.

Sekundäre Eingriffe

Wohl das am meisten charakteristische Merkmal des Gräberfelds in Šoporňa ist die Öffnung der Gräber „in gewisser Zeit“ nach der Realisierung der Bestattung. Technisch wurde sie durch Schächte gelöst, die man während der archäologischen Grabung auf Basis ihrer braunen kontrastreichen Verfüllung gut von der ursprünglichen hellen Verfüllung der Grabgruben und auch vom Mutterboden absondern konnte. Die Störschächte hatten verschiedene Maßstäbe, die kleineren, mehrmals vom kreisrunden Grundriss (Gräber Nr. 1, 6, 9, 10) trafen nur dem Oberteil der Bestatteten, größere (Gräber Nr. 3-4, 8) störten die ganze Grabgrube. Im Fall der Gräber Nr. 2, 5, 12 und 7 überragten die Schächte die ursprüngliche Größe der Grabgruben. In keinem Fall zielte der Schacht an die unteren Gliedmaßen des Bestatteten.

Die sekundäre Öffnung der Grabgruben und die Manipulation mit den Körpern und Artefakten die hier deponiert waren ist eine Erscheinung die im breiten Territorium und langem Abschnitt der Urgeschichte und auch der Frühgeschichte beobachtet wird, wobei sie während der älteren Bronzezeit besonders frequentiert ist. Mit Ausnahme der Gräber, bei denen der Grund der neuerlichen Öffnung das Bestatten eines weiteren Individuums war, ist diese Erscheinung Gegenstand mehr-weniger überzeugender Interpretationen, wobei die Gründe im ökonomisch-materiellen oder magisch-rituellen Gebiet gesucht werden.

Für dem ersten Grund bei den untersuchten Gräbern aus Šoporna zeugen die Metallfunde die nur auf Bruchstücke kleinformatigen Drahtschmucks beschränkt sind, wobei in den Gräbern gänzlich massive Metallbestandteile von Schmuck, Werkzeugen und Waffen fehlen. In den sekundär geöffneten Gräbern (Gräber Nr. 1, 9, 12) wurde grüne Patina an den Skelettresten festgestellt, aber das metallene, wahrscheinlich abgenommene Inventar fehlte. Für die Gründe eigenütziger Eindringung in die Gräber spricht paradoxerweise auch das einzige nicht gestörte Grab Nr. 11, in welches schon während der Bestattung die Artefakte aus anorganischen Material nicht beigefügt wurden.

Niederlegung der Verstorbenen

In allen Grabgruben wurden im Bereich des Bodens menschliche Skelettreste in Form von Knochen und Zähnen identifiziert. Die Bestimmung der Weise ihrer primären Deponierung kompliziert die nachfolgende Öffnung der Gräber, die mit einer Ausnahme (Grab Nr. 11) die ursprüngliche anatomische Niederlegung der Reste in verschiedener Skala veränderte. Trotz der angeführten Realität ist offensichtlich, dass die Individuen auf zwei Weisen bestattet wurden. Entweder wurden sie in Hockerposition an der rechten Hüfte mit dem Kopf nach Südwesten oder an der linken Hüfte mit dem Kopf im nordöstlichen Teil der Grabgrube bestattet. Mit Ausnahme des gänzlich gestörten Grabes Nr. 7, wo die Beobachtungen nicht möglich waren zeigte sich, dass an der rechten Hüfte sechs Individuen (Gräber Nr. 3-5, 9, 11-12) und an der linken Hüfte sieben Individuen lagen (Gräber Nr. 1-2, 6, 8, 10, 13-14). Die Bestimmung der ursprünglichen Deponierungsweise der Körperreste ermöglichten die unteren Gliedmaßen mehrheitlich in ursprünglicher Lage, weil diese sekundären Eingriffe nach den Terrainbeobachtungen diese nicht trafen. Die Hockerstellung in den Knien bewegt sich in der Spannweite mäßig (Grab Nr. 6) bis extrem (Grab Nr. 4). Nur beim Individuum vom Grab Nr. 11 kennen wir die Lage der Arme, entlang des Rumpfes mit den Händen vor dem Gesicht, wobei es die linke Hand extrem im Ellbogen geduckt hatte.

Die Deponierungsweise und Orientierung der Skelette zu den Himmelsrichtungen sind in der Kulturen der älteren Bronzezeit nicht ein Ding des Zufalls, aber das Ergebnis strenger Einhaltung von Regeln. In der Westslowakei wie auch dem anliegenden Teil von Mähren wurden die Frauen an der linken und die Männer an der rechten Hüfte niedergelegt (*Bátora 2000*, 463; *Vladár 1973*, 131). Manchmal wird darüber nachgedacht, dass den Blick der Beigesetzten zur Siedlung gerichtet war (*Chropovský 1960*, 95). Im Fall mehrerer Gräber aus Šoporna ist der Blick der Frauen und Männer zum Südosten gerichtet, wo sich wirklich eine etwa gleichzeitige Siedlung und Gräberfeld in der 1,3 km entfernten Lage Pata-Diely befindet (*Cheben 2012*, 119).

Das Geschlecht der Verstorbenen

Das Geschlecht der vierzehn Bestatteten vom Gräberfeld in Šoporna „Dlhé Diely“ wurde durch drei Verfahren bestimmt (Tabelle 1). Auf Basis der Lage vom menschlichen Körper ist es bei dreizehn Individuen (92,8% von allen Gräbern), auf Basis der anthropologischen Analyse bei sieben Individuen (50,0% von allen Gräbern) und an der Basis der DNA Analyse bei zehn Individuen (71,4% von allen Gräbern) identifiziert. Während des Vergleichs der Ergebnisse bei der Geschlechtsbestimmung der Verstorbenen auf Basis der Orientierung und der Lage des Individuums (an rechter oder linker Hüfte) wurde festgestellt, dass im Fall von Gräbern Nr. 1, 3, und 9 sie nicht den Ergebnissen der naturwissenschaftlichen Analysen entsprechen (*Šefčáková et al. 2018*, XX). Hinsichtlich zur Realität, dass alle umstrittene Gräber (23% von allen Gräbern) sekundär geöffnet waren neigen wir zur Erklärung, dass bei ihrer urgeschichtlichen Störung es zur Änderung der Lage und Orientierung der noch nicht zerfallenen Körper kam, z. B. durch das Herausziehen und neuerliches Hineinwerfen durch dem Schacht.

Grabinventar

Bedeutende Änderungen in Folge der Öffnung von Gräbern nach der Bestattung die wahrscheinlich im Zusammenhang mit der Abnahme eines Teils des Inventars steht, wie auch die niedrige Anzahl der Bestatteten am Gräberfeld

beschränkt die Möglichkeiten die Gesetzmäßigkeiten der Zusammensetzung und der Menge von Beigaben zu definieren, wie auch der standardmäßigen Trachtbestandteile vom anorganischen Material die nur für das Gräberfeld von Šoporna gültig sind. Zur Grabausstattung rechnen wir auch den Bestandteil der nicht aus Artefakten besteht dazu – die Tierknochen. Das Grabinventar, oder eher seine Reste blieb in zehn Gräbern erhalten, die Patina an den Skeletresten der beerdigten in den Gräbern Nr. 9 und 12 weist auf die ursprüngliche Anwesenheit des Metallartefaktes auch hin. Das Fehlen von Metallgegenständen an Stelle der sichtbaren Patina muss aber nicht nur die Folge ihrer urgeschichtlichen Abnahme sein, korrodierte kleine Drahtgegenstände konnten zerfallen. Es ist eine Realität, dass Teile der Ausstattung der beerdigten, Beigaben und Patinaspuren in zwölf von vierzehn Gräbern gefunden wurden was 85,7% von der gesamten Anzahl vorstellt. Das Fehlen der Funde oder der Spuren nach diesen in den restlichen zwei Gräbern (Nr. 2-3) ist aber wegen ihrer sekundären Öffnung eine unzuverlässige Angabe. Praktisch unmöglich ist die Absonderung des persönlichen Besitzes des Toten und der Gegenstände, die ihm als Geschenk auf die letzte Reise die Mittglieder der Kommunität die die Bestattung realisierten beigegeben haben. Zu den ersten gehören vielleicht Metallschmuckstücke und ein Knochenpfriem, zu den beigegebenem „Beigaben“ Keramik, Fleischnahrung und ein mehrreihiges Perlenhalsband.

Metallfunde

Mehr-weniger beschädigter Drahtschmuck kreisförmigen Querschnitts mit grüner Patina kam in fünf Gräbern vor. Zwei einfache offene Drahringe vom Grab Nr. 14 haben einem Durchmesser von 14 mm (Taf. 2: 1e-f), der dritte 21 mm (Taf. 2: 1d). Die Ringe lagen im nordöstlichen Grubenteil an den Seiten des Unterkiefers, der Schädel wurde hinter die Schenkelknochen der Frau verschoben. Diese einfachen Ringe befinden sich in der Westslowakei vor allem in Frauengräbern, fast ausschließlich im Kopfbereich. Sie wurden in die Gräber des episcnurkeramischen Kulturkomplexes und der Nitra Kultur (weiter NK) niedergelegt, am meisten wurden sie in der UK verwendet (*Benkovski-Pivovarová/ Chropovský 2015b, 71*).

Ein unkomplettes Schmuckstück aus zweifachen Draht, die eine einfache Schlaufe bildete (Taf. 2: 2), wurde zusammen mit einem Bruchstück eines weiteren (zerfallenen) Schmuckstücks im Grab Nr. 13 an beiden Seiten des Beckens gefunden (Abb. 16). Solche Ringe werden meistens im Kopfbereich freigelegt, nur im Fall des Grabes Nr. 3 aus Veľký Grob, wo sie „an der Stelle der Rippen an der rechten Seite“ lagen könnte es sich um Armringe handeln (*Chropovský 1960, 14*), was wahrscheinlich auch der Fall von zwei Bruchstücken des schlaufenförmigen Schmucks vom Grab Nr. 13 aus Šoporna ist. Die meisten Schmuckstücke mit einfacher aber auch zweifacher Rückwärtsschlaufe stammt aus den Gräbern der UK (*Benkovski-Pivovarová/ Chropovský 2015b, 71*).

Weitere Bruchstücke zumeist eingebogener einfacher (Tab. 1: 7, 2: 1a-c) und auch zweifacher Drähte (Tab. 1: 3, 2: 3) von den Gräbern Nr. 5, 8, 10 und 14 waren Bestandteile vom Drahtschmuck.

Zu den Gegenständen, die während der Aushebung zerfielen gehört ein Röhrchen aus grün patiniertem Draht das im Kopfbereich des beerdigten Individuums vom Grab Nr.10 deponiert war. Die Blechröhrchen kommen öfter in den Gräbern der NK als in den Gräbern der UK vor, vorwiegend in Frauengräbern (*Bátora 2000, 360*). Meistens sind sie Bestandteile von Halsbändern, was im Einklang mit dem Röhrchenfundort im Grab Nr.10 ist.

Bruchstück eines massiven Drahts mit zwei Windungen (Taf. 1: 4) wurde in sekundärer Lage am Boden der Grabgrube Nr. 7 gefunden. Ehesten stammt dieser von einem Röhrchen vom zusammengewickelten Draht, die üblich Bestandteile von Frauenhalsbändern der Aunjetitz- und auch der Maďarovce Kultur sind (*Benkovski-Pivovarová/Chropovský 2015b, 60*).

Keramik

Auf den Gräberfeldern der NK und auch der UK in der Slowakei ist die Keramik bescheiden vertreten. In Šoporna kam sie in drei von vierzehn Gräbern vor (21,4%), was z. B. im Vergleich mit den Gräbern der UK mit Gefäßen am Gräberfeld in Jelšovce eine hohe Anzahl ist (*Bátora 2000, 309, 344*), aber weniger als am Gräberfeld in Veľký Grob (*Chropovský 1960, 78*). Eine kleine Scherbe vom vierten Grab Nr. 11 (Taf. 2: 5) halten wir nicht für einem Bestandteil der Grabausstattung. Wir denken, dass sie in die Verfüllung der Grube zufällig kam. Dem Individuum vom Grab Nr. 1 situierten sie die Tasse vor die Schenkel, den Männern aus den Gräbern Nr. 4-5 die Tassen oder Scherben von diesen in dem Raum hinter die gekrümmten Knien.

Die kleine Keramikform vom Grab Nr. 1 (Taf. 1: 6) können wir als Tasse bezeichnen da wie annehmen, dass sie ursprünglich am Halsunterteil einem Henkel hatte. Durch ihre Form gehört sie zu den Tassen vom Typus G3 (*Benkovski-Pivovarová/Chropovský 2015b, 31*) mit denen sie auch die Vorsprünge an der größten Bauchung verbinden. Weniger gebräuchlich ist die Verzierung die aus kombinierten durch weiße Inkrustation verfüllten gravierten Linien und Einstichen besteht, die senkrechte und waagerechte Streifen, wie auch hängende Girlanden bilden. Nicht einmal diese geht von der Ornamentkala hinaus, die auf deutlich breiteren Tassen der Träger der UK appliziert wird, von denen einige in ihre jüngere Stufe gehören (*Chropovský 1960, 19, 22: 7; Stuchlík 1987, 48, 30: 6; Pittioni 1954, Abb. 203: 3a-3b*). Die nächstliegende Analogie zur unseren Tasse stellt die Tasse vom Grab Nr. V3 vom niederösterreichischen Geizendorf dar. Sie wurde zusammen mit zwei weiteren Gefäßen hinter dem Kopf der beerdigten 45-60 jähriger Frau deponiert. Außer diesen

Gefäßen gehörten zum Inventar des Grabes Nr. V3 Kieselsteine die ursprünglich zur Bearbeitung des Metalls dienten, weiter ein schlaufenförmiger Kupferschmuck und auch Bernsteinperlen. Die reiche gravierte, eingestochene und inkrustierte Verzierung der Tasse vom Grab Nr. V3 wird als Imitation eines genähten Lederbeutels interpretiert. Das Fundmaterial der achtzehn Gräber vom Gräberfeld in Geizendorf gehört in die Zeitstufe BA2, der klassischen Stufe der UK (*Lauermann/Panis-Kucera 2013*, 101).

Eine weitere klassifizierbare Keramikform ist eine Schüssel von kleinen Maßen vom Grab Nr. 5 (Taf. 1: 5). Diese Keramiktypen kommen gewöhnlich auf den Gräberfeldern der UK in Mähren und der Westslowakei vor und leben auch in der Maďarovce- und Věteřov Kultur weiter (*Benkovski-Pivovarová/Chropovský 2015b*, 21).

Zweifelsohne Charakter einer Beigabe – Schüssel hat auch das Bodenbruchstück eines großen Gefäßes vom Grab Nr. 4 (Taf. 1: 2).

Bein- und Geweihfunde

Im Grab Nr. 1 wurde ein großer Pfriem gefunden der aus einem gespaltenem hohlem Knochen hergestellt wurde, wobei das Gelenk den Griff bildet (Taf. 1: 1). Bemerkenswert ist seine Situierung in ein Tongefäß, was nicht der gebräuchlichen Deponierungsweise dieser einfachen Werkzeuge entspricht. Verschiedene Typen von Knochenpfriemen deponierte man in die Männer- und Frauengräber des epischnurkeramischen Kulturkreises, der NK und auch der UK (*Benkovski-Pivovarová/Chropovský 2015b*, 88).

Das Halsband aus Knochen- oder Geweihperlen besteht aus vier Reihen verschieden großer Perlen und der Schnur mit den eingezogenen Perlen, die das Halsband am Nacken befestigte (Taf. 2: 4). Zylindrische Perlen verschiedener Länge sind in situ in einer Anzahl von etwa 220 Stücke erhalten, wobei weitere 10-15 Exemplare beschädigt oder in Bruchstücke zerfallen waren. Ein wichtiger Bestandteil des Schmuckstückes sind zwei Verteiler, jeder mit fünf Öffnungen. Der Gegenstand wurde im Bereich der Knie in dem nicht gestörten Teil des Frauengrabs Nr. 10 beigelegt. Hinsichtlich der Fundsituation nehmen wir an, das Bestandteil des Halsbands auch die fünfte Perlenreihe aus nicht bekanntem organischen Material war (Leder, Holz), die jedoch nicht erhalten blieb, von seiner Existenz zeugen aber die leeren Öffnungen in den Verteilern. In der Westslowakei sind zylinderförmige Perlen für die Gräber der Träger des epischnurkeramischen Kulturkomplexes charakteristisch. In den Gräbern der UK kommen sie bis in ihre jüngere Stufe vor, in der Zeit des Erscheinens von Nadeln mit kugelförmigen Kopf hatte man sie nicht mehr verwendet (*Benkovski-Pivovarová/Chropovský 2015b*, 93). Die Komplexe der Geweihperlen werden üblich im Bereich der Rumpfes oder Halses gefunden, was bestätigt, dass sie Bestandteil der Halsbänder waren. Die Deponierung des mehrreihigen Halsbands vom Grab Nr. 10 in Šoporna im Bereich der Knie ist auch nicht außerordentlich, wir können es mit der Fundlage der Geweihperlen in den Gräbern Nr. 329, 367 und 395 in Jelšovce, oder in den Gräbern Nr. 82 und 170 in Branč vergleichen (*Bátora 2000*, 169, 184, 196; *Vladár 1973*, 33, 53). Geweihperlen die außerhalb des oberen Rumpfteils deponiert wurden werden manchmal als Zierde (Saum) des Gewands interpretiert (*Vladár 1973*, 151). Die Realität, dass in mehreren Fällen ihren Bestandteil auch Knochenverteiler bilden, erlaubt die Interpretation, dass es sich um Halsbänder handeln könnte die in nicht funktioneller Lage deponiert wurden. Im Fall des Grabes Nr. 10 aus Šoporna, wo die Gruppierung der Perlen als Erdblock geborgen und nachfolgend vom Konservator präpariert wurde ist offensichtlich, dass es sich um ein Halsband und nicht um eine Gewandzierde handelt. Auf Basis des Blechröhrchens im Kopfbereich können wir annehmen, dass die beerdigte in der Zeit der Grabniederlegung am Hals ein anderes Zierstück hatte.

Tierknochen in Gräbern

In Gräbern zweier Frauen (Nr. 6, 10) und einem Mann (Nr. 11) wurden Knochen der Tiere - Schaf/Ziege, Rind und Hund identifiziert (*Šeřčáková et al. 2018*, 47-73). In allen drei Fällen handelt es sich um kleinere Körperteile, nicht ganze Tiere. Aus diesem Grund halten wir sie für Fleischnahrungsreste. Rindsrippen wurden oft in die Gräber der Nitra Kultur und auch der Aunjetitz-Maďarovce Kultur des Gräberfelds in Branč beigegeben (*Vladár 1973*, 165, 190). Solange die Rindsrippen und die Schaf/Ziege Wade eine standardmäßige wenn auch nicht qualitativste Nahrung vorstellen, erwecken die Reste vom Hund, der für dem Partner und Beschützer des Menschen gehalten wird, in diesem Zusammenhang bestimmte Bedenken. Die Fälle der Hundeknochen mit Spuren des Schneidens und Hackens in jüngeren Perioden (*Chrószcz 2015*, 528) zeigen aber die Möglichkeit ihrer Konsumierung auch während der älteren Bronzezeit an.

Schlussfolgerungen

Die nähere archäologische kulturelle und zeitliche Einordnung der vierzehn Gräber vom Gräberfeld in Šoporna im Rahmen der älteren Bronzezeit ist vom Grund der reduzierten Anzahl der Grabausstattungsstücke, die mehrheitlich nicht zu chronologisch empfindlichen Typen gehören, problematisch. Auf Basis der Tasse vom Grab Nr. 1 verbinden wir das angeführte Grab mit den Trägern der UK, wobei ihre anspruchsvolle Verzierung Parallelen vor allem in der niederösterreichisch-mährischen Gruppe hat, in den Gräbern der klassischen Phase. Das Halsband aus Geweihperlen vom Grab Nr. 10 weist wieder auf die Zeit die der Endphase der UK vorausgeht hin. Bruchstücke der Grabausstattung, die einheitliche Art der Totenbestattung und auch die gründliche Durchsetzung der Praktik die Grabgruben nach der Beerdigung zu öffnen erlauben uns die Gräbergruppe als Ganzes den Trägern der UK zuschreiben. Mit dieser kulturellen und bis zu einem

gewissen Maß auch zeitlicher Bestimmung sind die Ergebnisse der Radiokarbondatierung von Kollagen vom anthropologischen Material in Einklang, die sich beim Grab Nr. 1 im Intervall 1979-1868 cal BC bei 95,4 % Wahrscheinlichkeit bewegen. Beim Grab Nr. 5 ist das die Spannweite 1977-1982 cal BC bei 93,4 % Wahrscheinlichkeit (ausführlich *Barta 2018, XX*). Diese Daten sind mit den zugänglichen Daten des Überdauerns der UK in Mähren im Einklang, die sich in der Zeit von 2050/2000-1750/1700 BC mit der Wende zwischen der älteren und klassischen UK um 1850 ± 60 BC bewegen (Peška 2012, 305). ¹⁴C Datierung der Gräber der klassischen UK am Gräberfeld in Praha-Miškovice bewegt sich im Intervall 2120-1740 cal BC bei 95 % Wahrscheinlichkeit (*Grootes/Meadows/Nadeau 2015, 266, Tab. 46*)

Hinsichtlich zum großen Ausmaß der Beschädigung der Skelettreste während der sekundären Öffnung der Grabgruben sind die erreichten Ergebnisse der anthropologischen und genetischer Analyse bemerkenswert (detailliert Šefčáková et al 2018). Nach anthropologischer Analyse und der DNA Analyse wurden am Gräberfeld sechs Frauen und sechs Männer bestattet, Reste von zwei Erwachsenen Individuen konnte man von der Sicht des Geschlechts nicht identifizieren. Zwei Mädchen und zwei Jungen wurden im nicht erwachsenen Alter Infans II/juvenis beerdigt. Während jüngere Kinder am Gräberfeld fehlen, sind die älteren Erwachsenen bedeutend vertreten, vor allem Frauen. Die Verteilung der Beerdigten auf dem räumlich beschränkten Gipfel der Erhöhung (Abb. 3, 18) erweckt den Eindruck einer vollständigen Gräbergruppe. Die Zusammensetzung der Bestatteten entspricht aber nicht einer geschlossenen Population, in der alle Alterskategorien vertreten sind. Vom Blickpunkt der Paleodemographie ist offensichtlich, dass in Šoporna nur ein Teil der Angehörigen der bestatteten Kommunität ausgegraben wurde. Daher ist die Annahme berechtigt, dass sich in der nahen Umgebung nicht identifizierte Gruppen zeitgleicher Gräber befinden können. Gerade so können sie auch auf den zwei bekannten zeitgenössischen Gräberfeldern im Katastergebiet des Dorfes Pata bestattet worden sein. Im Zusammenhang mit den Überlegungen über die Beziehungen der Bestatteten in der untersuchten Gruppe ist die erststufige Verwandtschaft auf Basis der DNA Analyse (Elter/Nachkomme/Geschwister) zwischen der Frau im Grab 13 und dem Mann im Grab 5 wichtig, was den Erwägungen über dem familiären Charakter der Gräberfelder, bzw. der Gräbergruppen entspricht. Der gesundheitliche Zustand der Bestatteten war nicht optimal. Es wurde die Enthüllung der Zahnhäule identifiziert (Parodontitis), Minimum bei sieben Individuen sind Merkmale der Stoffwechselstörungen, bzw. des Nahrungsstresses evident. An den Skelettresten von drei Männern sind Spuren der übermäßigen physischen Belastung und auch Verletzungen an Schädeln, des Schenkel- und Schulterknochens vorhanden. Der schlechte Gesundheitszustand der Population vom Gräberfeld in Šoporna ist während der älteren Bronzezeit keine Ausnahme, Belege von Verletzungen, Unterernährung, übermäßiger Belastung und Krankheiten wurden auch auf anderen zeitgleichen Gräberfeldern identifiziert (*Teschler-Nicola 1994, 173*).

PhDr. Juraj Bartík, PhD

SNM-Archeologické múzeum, Žižkova 12, P.O.BOX 13, 810 06 Bratislava

bartíksnm.ks; bartik.juraj@gmail.com

SKRATKY ČASOPISOV A PERIODÍK ABKÜRZUNGEN VON ZEITSCHRIFTEN UND PERIODIKA

- Acta Arch. Acad. Scien. Hungaricae = Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae. Budapest
 Acta Mus. Napocensis = Acta Musei Napocensis. Cluj
 Acta Praehist. et Arch. = Acta Praehistorica et Archeologica. Berlin
 AlbaReg = Alba Regia. Annales musei Stephani Regis. Székesfehérvár
 Altschlesien = Altschlesien. Mitteilungen des Schlesischen Altertumsvereins. Breslau
 AnnNMWien = Annalen des Naturhistorischen Museums in Wien. Wien
 Anodos = Anodos. Studies of the ancient World. Trnava.
 ANTAEUS = ANTAEUS. Mitteilungen des Archäologischen Instituts der Ungarischen Akademie der Wissenschaften. Budapest
 AMAF = Archaeologia Medii Aevi Finlandiae. Turku
 Arh. Vestnik = Arheološki Vestnik. Ljubljana
 Arch. Österreichs = Archäologie Österreichs. Wien
 Arch. Ért. = Archaeologiai Értesítő. Budapest
 Arch. Austriaca = Archaeologia Austriaca. Beiträge zur Paläoanthropologie, Ur- und Frühgeschichte Österreichs. Wien
 Arch. Hist. = Archaeologia Historica. Brno
 Arch. Korrb. = Archäologisches Korrespondenzblatt. Urgeschichte, Römerzeit, Frühmittelalter. Mainz am Rhein
 Arch. Rozhledy = Archeologické Rozhledy. Praha
 Arch. Střední Čechy = Archeologie ve středních Čechách. Praha
 ARS = ARS. Bratislava
 ASM = Archeologické studijní materiály. Praha
 AVANS = Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku. Nitra
 AZČ = Archeologie západních Čech. Plzeň
 Balneol. Sprav. = Balneologický spravodajca. Piešťany
 BAR. = British Archaeological reports. Oxford
 Ber. RGK = Bericht der Römisch-Germanischen Kommission. Frankfurt am Mainz
 BpR = Budapesti Regisegei. Budapest
 Carnuntum Jahrb. = Carnuntum Jahrbuch. Wien
 Commun. Arch. Hungariae = Communicationes Archaeologicae Hungariae. Budapest
 Časopis Moravského Mus. = Časopis Moravského Musea v Brně. Brno
 Denarius = Denarius. Bratislava
 Études celtiques = Études celtiques. Paris
 Eurasia Antiqua = Eurasia Antiqua: Zeitschrift fuer die Archaologie Eurasiens. Mainz
 FasArchHist = Fasciculi Archaeologiae Historicae. Warszawa
 Folia Arch. = Folia Archaeologica. Annales Musei Nationalis Hungarici. Budapest
 Fol. Num. = Folia Numismatica. Brno
 FStud = Frühmittelalterliche Studien. Berlin – New York
 Fundber. Österreich = Fundberichte aus Österreich. Wien
 Germania = Germania. Anzeiger der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts. Frankfurt am Mainz
 Godišnjak Sarajevo = Godišnjak. Centar za balkanološka ispitivanja Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. Sarajevo
 Hist. Čas. = Historický časopis. Bratislava
 Hist. Zbor. MS = Historický zborník Matice Slovenskej. Martin
 Chrudimský vlastivědný sborník = Chrudimský vlastivědný sborník. Chrudim
 Jahrb. RGZM = Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums. Mainz
 Koroze a ochrana materiálu = Koroze a ochrana materiálu. Bulletin AKI. Praha
 Krásy Slov. = Krásy Slovenska. Bratislava
 Mat. i Spraw. = Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego. Rzeszów

Mitt. Arch. Inst. Ungar. Akad. = Mitteilungen des Archäologischen Instituts der Ungarischen Akademie der Wissenschaften. Budapest

Mitt. Österr. Num. Ges. = Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft. Wien

Monument revue = Monument revue. Časopis na propagáciu vedeckého poznávania pamiatkového fondu Slovenska. Bratislava

Monumentorum tutela = Monumentorum tutela – Ochrana pamiatok. Bratislava

Musaica Archeologica = Musaica Archeologica. Bratislava

Národná osveta = Národná osveta. Mesačník pre rozvoj miestnej kultúry a záujmovej tvorivosti. Bratislava

NKBud = Numizmatikai Közlöny. Budapest

Num. Časopis = Numizmatický časopis. Praha

Num. Listy = Numismatické listy Numismatické společnosti Československé v Praze. Praha

NumSb = Numizmatický sborník. Praha

NumZ = Numismatische Zeitschrift. Wien

Paleobiology = Paleobiology. Cambridge

Pam. Arch. = Památky Archeologické. Praha

Pam. Múz. = Pamiatky a múzeá. Revue pre kultúrne dedičstvo. Bratislava

Pam. Prír. = Pamiatky a príroda. Metodicko-odborný a informačný časopis. Bratislava

PBF = Prähistorische Bronzefunde. München/Stuttgart

Præhist. = Præhistorica. Praha

Præhist. Zeitschr. = Præhistorische Zeitschrift. Berlin

Pravěk N. Ř. = Pravěk. Nová Řada. Sborník příspěvků moravských a slezských archeologů. Brno

Röm.-Germ. Forsch. = Römisch-Germanische Forschungen. Darmstadt

Sbor. MSS = Sborník Muzeálnej slovenskej spoločnosti. Martin

Sborník Národ. Mus. Praha = Sborník Národního musea v Praze. Praha

Sborník Prací Fil. Fak. Brno = Sborník prací Filosofické fakulty brněnské university. Brno

Situla = Situla. Razprave Narodnega Muzeja v Ljubljani. Ljubljana

Slov. Arch. = Slovenská archeológia. Časopis Archeologického ústavu Slovenskej akadémie vied v Nitre. Nitra

Slov. Num. = Slovenská numizmatika. Nitra.

Slovácko = Slovácko. Národopisný sborník pro Moravskoslezské pomezí. Uherské Hradiště

Stud. Arch. Ústavu ČSAV = Studie Archeologického Ústavu ČSAV. Brno

Studia Arch. slov. mediavalia = Studia archeologia Slovaca medievalia. Bratislava

Studia Hercynia = Studia Hercynia. Journal of the Institute of Classical Archaeology. Praha

Studia Historica Nitriensia = Studia Historica Nitriensia. Nitra

Sudeta = Sudeta. Zeitschrift für Vor- und Frühgeschichte. Reichenberg

Svet Vedy = Svet vedy. Populárno-vedecký mesačník. Bratislava

Štud. Zvesti AÚ SAV = Študijné zvesti Archeologického ústavu Slovenskej Akadémie vied. Nitra

UPA = Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie. Bonn

Vjesnik Arh. Muz. Zagreb = Vjesnik Arheološkog Muzeja u Zagrebu. Zagreb

Vlast. Čas. = Vlastivedný časopis. Revue kultúrneho dedičstva Slovenska. Bratislava

VPS = Vznik a počátky Slovanů. Praha

VZP = Vlastivedný zborník Považia. Martin

Wiener Præhist. Zeitschr. = Wiener Præhistorische Zeitschrift. Wien

Zalai Múz. = Zalai Múzeum. Zalaegerszeg

Zbor. SNM. Arch. = Zborník Slovenského národného múzea. Archeológia. Bratislava

Zbor. SNM. Hist. = Zborník Slovenského národného múzea. História. Bratislava

ZČSSA = Zprávy Československé společnosti archeologické při Československé akademii věd. Praha